

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIUS

Gedimino pr. 56, 01110 Vilnius, tel. 8 706 65105, faks. 8 706 65138, el. p. ombuds@lrski.lt

Advokatui Rokui Rudzinskui
rokas@rlaw.lt

2018-02-01 Nr. 4D-2017/1-1558 / 3D - 317

Lietuvos Respublikos Vyriausybei

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui

Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetui

DĖL PAŽYMO IR PASITARIMO ORGANIZAVIMO

Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius išnagrinėjo Grant Arthur Gochin, atstovaujamo advokato Roko Rudzinsko, skundą dėl Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau vadinama – Centras) pareigūnų galimo biurokratizmo, nagrinėjant jo 2017-03-06 prašymą. Siunčiamame Seimo kontrolieriaus pažymą Nr. 4D-2017/1-1558, kurioje konstatuota, kad „Centro veikloje, nagrinėjant asmenų prašymus, įžvelgtini teisės aktų reikalavimų netinkamo vykdymo sistemiškumo požymiai, todėl, Seimo kontrolieriaus nuomone, papildomai būtų tikslinga organizuoti Centro veiklos, nagrinėjant asmenų prašymus, skundus, aptarimą, dalyvaujant Seimo kontrolieriui, Vadovei ir kitiems atsakingiems Centro ir Seimo kontrolierių įstaigos darbuotojams“ (šios ir kitų citatų kalba netaisyta).

Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 21 punktu („1. Seimo kontrolierius, vykdydamas savo pareigas, turi teisę: [...] 21) [...] gali teikti siūlymus ar pastabas atitinkamoms institucijoms ir įstaigoms dėl viešojo administravimo gerinimo, kad nebūtų pažeidinėjamos žmogaus teisės ir laisvės“), prašo Centro iki 2018-03-01 pateikti Seimo kontrolierių įstaigos organizuojamam pasitarimui Centro veiklos klausimais reikalingą informaciją (planuojama pasitarimą organizuoti š. m. balandžio mėn.):

1) kiek asmenų prašymų, skundų, nagrinėtinų vadovaujantis administracinės procedūros tvarka, Prašymų nagrinėjimo taisyklėmis, Centras gavo 2016–2018 metais, kiek tarp jų yra kartotinių prašymų (skundų) dėl netinkamo pirminio atsakymo / neatsakymo į prašymą, skundą;

2) kiek kartų į 2016–2018 prašymus, skundus buvo atsakyta nesilaikant teisės aktuose nustatytų terminų (kartu nurodant priežastis);

3) kiek kartų dėl Centro veiksmų, susijusių su prašymų, skundų nagrinėjimu, 2016–2018 metais asmenys kreipėsi į Vyriausiąją administracinių ginčų komisiją, teismus (pateikti šių institucijų sprendimų kopijas).

Be to, prašytume nustatyta tvarka informuoti apie Seimo kontrolieriaus rekomendacijų, pateiktų pažymose Nr. 4D-2016/1-750, Nr. 4D-2017/1-1471, Nr. 4D-2017/1-1558), nagrinėjimo rezultatus.

PRIDEDAMA. 20 lapų.

Seimo kontrolierius

Augustinas Normantas

Rosita Daunorė, tel. 706 65 145, el. p. rosita.daunore@lrski.lt

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIUS

PAŽYMA DĖL GRANT ARTHUR GOCHIN SKUNDO PRIEŠ LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRĄ

2018-02-27 Nr. 4D-2017/1-1558
Vilnius

I. SKUNDO ESMĖ

1. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius gavo Grant Arthur Gochin (toliau citatose ir tekste vadinama – Pareiškėjas), atstovaujamo advokato Roko Rudzinsko, skundą dėl Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau citatose ir tekste vadinama – Centras) pareigūnų galimo biurokratizmo, nagrinėjant jo 2017-03-06 prašymą (toliau citatose ir tekste vadinama – Prašymas).

2. Skunde nurodyta:

2.1. „2017 m. kovo mėn. kreipėmės į [...] [Seimo kontrolierių] su raštu, kuriuo prašėme įvertinti Centro vadovės [Teresės Birutės Burauskaitės; toliau citatose ir tekste vadinama – Vadovė] veiksmus, o ypač, viešai formuojamą nuomonę dėl Holokausto nusikaltimo sąvokos aiškinimo. Prašyme nurodėme, kad Centro pateikiamas oficialus aiškinimas prieštarauja 1945 m. Niurnbergo tribunolo statuto 6 str. ir Jungtinių tautų teisei. Prašymas [...] perduotas Centrai“ (šios ir kitų citatų kalba netaisyta).

„Vadovė savo ruožtu pateikė atsakymą. Į teisinius argumentus dėl ydingo Holokausto nusikaltimo sąvokos aiškinimo 2017-04-10 rašte [Nr. 14R-32; toliau citatose ir tekste vadinama – Atsakymas] atsiliepiama argumentu, kad visiškai objektyvus istorijos faktų aiškinimas nėra galimas, bei pateikiamas 6 lapus apimantis, nesusistemintas, istoriografinių šaltinių sąrašas. Apie Pareiškėjo iškeltus klausimus neužsimenama nė žodžio.“

2.2. „Vertinant susiklosčiusias aplinkybes, matyti, kad Centras vengia dialogo su Lietuvos piliečiais, manomai, siekdamas apginti iš esmės ydingą genocido nusikaltimo dalyvių teisinių santykių aiškinimą. Istorijos faktų interpretavimas čia yra antraeilis dalykas. Norėtume pabrėžti, kad Centras yra biudžetinė įstaiga, kurios veikla nagrinėjamu atveju pažeidžia žmogaus teises ir laisves viešojo administravimo srityje, o tiksliau viešojo administravimo įstatyme nustatytą“:

2.2.1. „a) Objektyvumo principą, kuris reiškia, kad administracinio sprendimo priėmimas ir kiti oficialūs viešojo administravimo subjekto veiksmai turi būti nešališki ir objektyvūs“:

„Centro pateikiamas istorinių aplinkybių *interpretavimas ir aiškinimas* yra neobjektyvus. Centro pateikiamas genocido nusikaltimo dalyvių elgesio vertinimas (*pvz., išvadosė dėl J. Noreikos ir K. Škirpos veiklos II pasaulinio karo metais*; toliau citatose ir tekste vadinama – Išvados) yra neobjektyvus ir teisiškai ydingas“; „Centro Atsakymas, kad „visi Išvadų teiginiai yra paremti šaltiniais prie kiekvieno teiginio“, yra neobjektyvus“; „Centras iš esmės neatsako į užduotus klausimus, o Pareiškėjo Prašymą vertina kaip nereikšmingą. Atsakyme Vadovė, nurodo, kad „jei Pareiškėjas nepasitiki Centro istorikų pateiktomis išvadomis jis gali kreiptis į kitas Lietuvos mokslo ir mokymo įstaigas“. Nurodyti teiginiai suponuoja, kad Centras atsisako objektyviai vertinti Pareiškėjo kreipimąsi, o kalbama juk apie veiklos metodus institucijos, teikiančios oficialias istorines išvadas“;

2.2.2. „b) Išsamumo principą, kuris reiškia, kad viešojo administravimo subjektas į prašymą ar skundą turi atsakyti aiškiai ir argumentuotai, nurodydamas visas prašymo ar skundo nagrinėjimui

įtakos turėjusias aplinkybes ir konkrečias teisės aktų nuostatas, kuriomis rėmėsi vertindamas prašymo ar skundo turinį“:

„Centras, atsakydamas į Pareiškėjo kreipimąsi dėl ydingo genocido nusikaltimo sąvokos aiškinimo, nepateikė jokių teisinių argumentų, objektyviai pagrindžiančių Centro poziciją. Manome, kad tokie Centro veiksmai pažeidžia ne tik Pareiškėjo teisę gauti objektyvų ir išsamų atsakymą iš oficialius istorijos tyrimus atliekančios institucijos, bet taip pat pažeidžia visuomenės interesus gauti objektyvią informaciją bei genocido nusikaltimo sąvokos aiškinimą, tokį, koks jis apibrėžiamas 1948-12-09 Konvencijos „Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimo už jį“ 2 ir 3 straipsniuose.“

3. Pareiškėjas prašo Seimo kontrolierių: „Ištirti Centro ir jo Vadovės veiksmus, susijusius su Pareiškėjo Prašymo dėl Holokausto sąvokos aiškinimo nagrinėjimu, įpareigoti Centrą pateikti objektyvų ir įstatymo reikalavimus atitinkantį atsakymą.“

TYRIMAS IR IŠVADOS

4. Iš kartu su skundu pateiktų dokumentų nustatyta:

4.1. **Prašyme**, akcentuojant, kad „Lietuvoje yra ignoruojami ir iškraipomi istoriniai įvykiai, susiję su gyventojų genocidu. Ypač apmaudu, kad tai daroma viešai, institucijų, formuojančių gyventojų pažiūras, todėl prašau ištirti Centro ir jos Vadovės veiksmus. Savo prašymą grindžiu žemiau išdėstytais argumentais“, pažymėta:

4.1.1. „Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo [toliau citatose ir tekste vadinama – Įstatymas] 2 str. numato, kad Centras yra valstybės įstaiga, tirianti visas genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų apraiškas, [...] inicijuojanti genocido organizatorių ir vykdytojų teisinį įvertinimą. Įstatymo 4 str. numato, kad vienas iš Centro uždavinių – istorinės tiesos ir teisingumo atkūrimas [...]. Centro funkcija yra 20 a. genocido Lietuvoje tyrimas ir objektyvios informacijos, susijusios su lietuvių ir žydų tautybės asmenų naikinimu, pateikimas visuomenei.

Manau, kad Vadovė savo funkcijas vykdo ydingai, nepagrįstai persvarsto istorinius faktus, susijusius su Holokausto įvykiais, subjektyviai interpretuoja išlikusius ir viešai prieinamus dokumentus, visuomenei ir institucijoms pateikia neobjektyvias išvadas. Nurodyti veiksmai susiję su 2 istorinėmis išvadomis, analizuojančiomis J. Noreikos ir K. Škirpos dalyvavimą žydų tautos genocide II-ojo pasaulinio karo metu. Išvadas Centras parengė 2016 m.“

4.1.2. „Dėl J. Noreikos išvados“ [toliau citatose ir tekste vadinama – Išvada-1]:

4.1.2.1. „Genocido tyrimų centro pažymoje nustatyta [...], kad iki nacių okupacijos 1941 m. birželį Jonas Noreika tarnavo Lietuvos kariuomenės teisme, turėjo kapitono laipsnį. 1941-08-03 J. Noreika paskiriamas Šiaulių apskrities viršininku. Nurodė, kad yra išlikęs 1941-08-22 J. Noreikos pasirašytas įsakymas [...], adresuotas Šiaulių apskrities viršaičiams ir miestų burmistrams, skelbiantis, kad nuo rugpjūčio 25 iki 29 Šiaulių apskrities žydai turi būti perkelti į Žagarės getą, o jų palikto turto aprašai pristatyti apskrities viršininkui. Nurodė, kad yra išlikęs 1943-09-10 J. Noreikos pasirašytas įsakymas, adresuotas Šiaulių apskrities viršaičiams ir miestų burmistrams, nurodantis likviduoti žydų kilnojamąjį turtą tokia tvarka: „dalis turto saugoma iki atskiro nurodymo, dalį turto numatyta skirti mokykloms, valsčiams, paštams, prieglaudoms, ligoninėms ir kitoms įstaigoms; dalį turto išdalinti nuo karo nukentėjusiems asmenims ir parduoti jį iš varžytinių“. Pinigai turėjo būti pristatyti į <J. Noreikos vadovaujamos> apskrities valdybos kasą.“

„Išvadose Vadovė minėtus įsakymus vadina „raštais“, tuo sušvelnindama įsakmų dokumentų turinį, tuo pačiu J. Noreikos vaidmenį vykdant žydų izoliavimo ir turto administravimo klausimus“;

4.1.2.2. „Istoriškai Šiaulių apskrityje veikė 3 getai. Du iš jų įkurti Šiaulių mieste, 1941-07-23 Šiaulių apskrities viršininko įsakymu į juos buvo perkelti Šiaulių mieste ir apskrityje gyvenę žydų tautybės asmenys. Trečiasis buvo Žagarės getas. Suformuotas prisipildžius Šiaulių getams. Į jį žmonės buvo perkelti Šiaulių apskrities viršininko Jono Noreikos 1941-08-22 įsakymu. Pažymėtina, kad Žagarės getas nebuvo reformuotas į koncentracijos stovyklą, kaip kiti

Šiaulių getai. 1941-10-02 Žagarėje miesto parke buvo sušaudyti 2236 asmenys (633 vyrai, 1107 moterys ir 496 vaikai). Noreika dirbo civilinėje įstaigoje, tačiau ši įstaiga tarnavo nacių tikslams: organizavo žmonių perkėlimą į Žagarės getą, jų turto konfiskavimą ir pardavimą. 1941-09-10 J. Noreikos įsakyme dėl konfiskuoto žydų turto administravimo minima, kad turtas bus skiriamas įvairioms socialinės paskirties įstaigoms (mokykloms ir kt.), taip pat nuo karo nukentėjusiems žmonėms.

Istoriniai dokumentai liudija priešingai. Turtas ir iš jo gautos lėšos buvo naudojamas nacių karinės pramonės reikmėms. Jono Noreikos apskrityje yra žinomas ir paviešintas 1941-11-05 Šiaulių apskrities valdybos nurodymas apylinkių ir miestų merams pinigų, gautus iš žydų turto pardavimo, iki lapkričio 15 d. įmokėti į Gebietskommisar sąskaitą Reich Credit Banke Šiauliuose.

Centras savo išvadoje apie šias aplinkybes ir dokumentus nutyli. Pasisakydama dėl J. Noreikos talkininkavimo nacių režimui, Vadovė išvadoje nurodo, kad „istoriografijoje žydų izoliavimas ir masinės žudynės nėra vertinamos kaip du tapatūs dalykai“, „žydų suvarymas į getus [...] teikė naciams galimybę pereiti prie žydų žudymo, t. y., juos sunaikinti kaip nepageidaujamą rasę“, tačiau nėra žinių apie tai, kad J. Noreika buvo susijęs su žydų masinių žudynių organizavimu ar vykdyimu.

Toks istorinių įvykių aiškinimas iškreipia objektyvią tiesą ir parodo nesugebėjimą susitaikyti su Holokausto įvykiais. Nėra suprantama, kuriuo laiko momentu Lietuvos „istoriografijoje“ talkininkavimas vykdamas Holokaustą pradėtas vertinti atsietai nuo nusikaltimo žmonijai? Nors vaidmenys gal ir ne tie patys, bet veiksmai nukreipti į vieną tikslą. Getų formavimo ir žydų turto nusavinimo negalima vertinti atsietai nuo masinių žudynių – tai nusikaltimo, vadinamo Holokaustu, dalis“;

4.1.2.3. „2015 m. spalio mėnesio išvadoje Centras nurodo, kad „žinios apie J. Noreikos veiklą po sukilimo, t. y., 1941 m. birželio pabaigoje ir liepos mėnesį, gan fragmentiškos, <tačiau> apibendrinant galima teigti, kad 1941 m. liepos mėn. kpt. Joną Noreiką siejo tarnybiniai ryšiai su dvejomis įstaigomis – Telšių LAF organizacija ir Plungės komendantūra.“

„Atkreiptinas dėmesys, kad J. Noreikai krenta šešėlis dėl nurodymo žudyti, duoto Plungėje 1941-07-13. J. Noreikai dirbant nacių įsteigtoje Plungės komendantūroje, t. y., iki jo paskyrimo Šiaulių apskrities viršininku.

Nepaisant nustatytų aplinkybių, kad Noreika siejamas su organizacijomis, žinomai vykdydusiomis žydų tautos naikinimą Šiaulių krašte (1941 birželio–liepos mėn.), Centras išvadoje konstatuoja, kad „Reikia pastebėti, kad jis tokių funkcijų negalėjo atlikti, nes [...] J. Noreika savo ruožtu buvo ne policinės struktūros, o civilinės įstaigos darbuotojas ir jos vadovas“. Nėra suprantama, kodėl Centro Vadovė, ignoruodama įrodymus, be papildomų paaiškinimų konstatuoja, kad J. Noreika 1941 m. liepos mėn. negalėjo duoti įsakymo žudyti LAF / komendantūros būriams, kuriems jisai priklausė“;

4.1.2.4. „Centras Išvadoje-1 nurodo, kad nuo pat 1941 m. birželio mėn. J. Noreika įsitraukė į aktyvią antinacistinę veiklą. Tai patvirtinančių argumentų ir įrodymų išvadoje nėra pateikta. J. Noreikos nuopelnų Lietuvai, susijusių su pasipriešinimu komunistų valdžiai, Centras taip pat nenustatė. J. Noreika karo tribunolo buvo nuteistas mirties bausme pagal Rusijos SFSR BK 58 str. 1 d. (Tėvynės išdavimas). Dėl šios veikos reabilituotas 1991 m. Lietuvos Aukščiausio Teismo sprendimu. Už ką suteiktas pirmojo laipsnio apdovanojimas, nežinoma, Išvadoje-1 taip pat nenurodoma.“

4.1.3. „Dėl K. Škirpos išvados“ [toliau citatose ir tekste vadinama – Išvada-2]:

4.1.3.1. „Ginama Centro kalba buvo išdėstyta ir išvadoje dėl K. Škirpos veiklos. Centras išvadoje nurodo, kad 1941-03-19 K. Škirpa išleido pranešimą, skirtą pavergtos Lietuvos tautiečiams. Jo 6-ajame punkte rašoma: „Jau dabar „painformuokite“ žydus, kad jų likimas aiškus, todėl, kas gali, tegu jau šiandien nešdinasi iš Lietuvos, kad nebūtų bereikalingų aukų. Lemiamu momentu jų turtą perimkite į savo rankas, kad niekas veltui nežūtų.“

Išvadoje Centras keliskart pabrėžia, kad K. Škirpa žydų klausimą siūlė spręsti išvaramu. Pažymėtina, kad Centras nutyli aplinkybę apie 1941-03-24 dokumente „Lietuvai Išlaisvinti Nurodymai“ Berlyne duodamus tokius nurodymus: „Labai svarbu šia proga nusikratyti ir nuo žydų. [...] Juo jų daugiau šia proga iš Lietuvos pasišalins, tuo bus vėliau lengviau baigti nuo žydų

nusikratyti“; Centras taip pat nutyli 1940–1941 m. dokumentą, K. Škirpos kreipimąsi į Lietuvos žydus, pavadintą „Dėl svetingumo žydams atšaukimo“, kuriame skelbiama, kad 14 a. Vytauto Didžiojo suteikta prieglobsčio teisė žydų tautai yra atšaukiama, ir nurodoma, kad žydai nepalikę Lietuvos kartu su sovietų sąjungos kariais bus atiduodami karo lauko teismui; ištremiami iš žemių su turto konfiskavimu; arba griežtai baudžiami vietoje, jei turtą savo bandytų gadinti. Žydams nurodoma neturėti jokių iliuzijų, kadangi jiems vietos Lietuvoje nebėra“;

4.1.3.2. „Istoriškai, K. Škirpa, diplomatas, pasitraukęs iš okupuotos Lietuvos, 1940–1941 m. gyveno Berlyne. Ten planavo Lietuvos išlaisvinimą iš sovietų priespaudos. Didžiausias žinomas K. Škirpos nuopelnas Lietuvai yra Lietuvos aktyvistų fronto (LAF) organizacijos sukūrimas. K. Škirpa buvo organizacijos steigėjas, vadovas ir pagrindinis propagandos variklis. Organizacijos tikslas (realus) buvo ribotos Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas nacistinės Vokietijos sudėtyje, veiksmai – talkininkavimas nacių kariams išvežant sovietų valdžią 1941 m. birželį, tam panaudojant užverbuotus ir koordinuotus Lietuvos kariškius ir civilius – LAF būrius. [...] Nuo 1940 iki 1943 m. K. Škirpa raštu komunikavo su diplomatinio rango asmenimis visoje Europoje. Detalūs komunikatai apie LAF verbavimo ir smogimo taktikas bei pasirengimą talkininkauti nacių kariams išvarant sovietų pajėgas buvo žinomi siunčiami pačiam Hitleriui ir jo sekretoriui. [...] Apie galimą K. Škirpos antisemitinės propagandos įtaką Centras išvados nepateikia, tačiau cituoja istoriką L. Truską, teigiantį, kad „LAF atsišaukimai buvo viena iš priežasčių, kodėl 1941 m. vasarą dalis lietuvių prisidėjo prie nacių nusikalstamų įsakymų vykdymo“. Detaliau išvadoje Centras šio aspekto nenagrinėja ir nesureikšmina, apibendrinamai nurodo, kad „K. Škirpos vadovaujamos LAF organizacijos veikloje būta ir antisemitizmo apraiškų“.

„Centro išvadoje LAF antisemitinė propaganda ir jos įtaka yra sušvelninama, dokumentų turinį aiškinant atsietai nuo žydų genocido ir turto grobstymo, prasidėjusio Škirpos vyriausybės vadovavimo metu. Išvadoje yra paminėtas priežastinis ryšys, kad žydų išvarymas ir turto atėmimas buvo vienas iš LLV tikslų, nubrėžtų K. Škirpos nurodymuose ir kreipimuose, kurie buvo ideologiniai LLV pamatai.“

4.1.4. „Dėl Vadovės viešų pasisakymų“ – „Nurodyti Vadovės veiksmai yra įvykių, susijusių su Holokaustu, persvarstymas, žeidžiantis žydų tautybės Lietuvos piliečius. Toks elgesys peržengia EŽTT nubrėžtas saviraiškos laisvės ribas, todėl šios ir panašios apraiškos reikalauja išskirtinio dėmesio“:

4.1.4.1. „Netrukus po K. Škirpos išvados publikavimo internete, viešame pasisakyme šiuo klausimu, Vadovė *Lietuvos žiniose* nurodė, kad: „Turime suvokti, kad ir K. Škirpa kalbėjo savo gyvenamojo laikotarpio kalba ir kalbėjo taip, kad jo žodžiai būtų suprantami to meto žmonėms. Tad jo griežtoki komentarai neturėtų būti absoliutinami“ [...]. Ji pabrėžė, jog K. Škirpos veiklą tyrinėję mokslininkai jokių antisemitinių veiksmų joje neradę. Tas žmogus tikrai nėra nusikaltėlis, kurį derėtų nustumti į istorijos paraštes“. „Vertinant Išvados-2 teiginius ir Vadovės kalbą, panašu, kad Vadovė visuomenei pateikia žinomai melagingus teiginius dėl K. Škirpos antisemitinės veiklos, prieštaraujančius išvadoje cituojamai istoriko L. Trusko nuomonei“;

4.1.4.2. „Po Išvados-1 publikavimo Vadovė pasisakė užsienio žiniasklaidoje. Paklausta, „kodėl pagrindinė tyrimo institucija savo leidžiamuose knygose ir leidiniuose labai mažai arba nieko nekalba apie tamsiąją miško brolių pusę ir ar Centras negalėtų padaryti daugiau išlyginant pusiausvyrą“, atsakė: „Mes bandome, tačiau susiduriame su įtakingu konservatyvių jėgų pasipriešinimu. Yra kelios aktyvios organizacijos ginančios partizanų atminimą ir jie su mumis susisiečia, kai tik pabrėžiame mažiau palankius aspektus. Iš šių žmonių aš dažnai gaunu laiškus. Ir jie turi įtakingų draugų tarp politikų ir aukštų pareigūnų. Šie žmonės bando paveikti publikuojamus istorikų darbus. Lapkritį artėjant rinkimams darosi vis sunkiau išjudinti klausimą dėl labiau subalansuoto mūsų šiuolaikinės istorijos paveikslą“;

4.1.4.3. „Aktyvių piliečių grupei pateikus prašymą savivaldybei dėl J. Noreikos garbės lentos nukabinimo Vilniuje, Centras savo socialinio tinklalapio „Facebook“ paskyroje 2015-11-16 paskelbė tokį atsiliepimą: „Lietuvos patriotų niekinimą organizuoja kaimynai iš Rytų. Jiems talkina ne tik kai kurie žydai, bet ir pakankamai daug lietuvių: jų pavardės surašytos po prašymais atimti ordina, nuimti lentą, šmeižikiškais straipsniais spaudoje... Vieni tai daro sąmoningai, kiti – iš kvailumo.“

4.1.5. „Teisinis genocido aiškinimas“:

4.1.5.1. „Prie šio nusikaltimo teisinio įtvirtinimo prisidėjo „Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo statutas“. Jame buvo apibrėžtos nusikalstamos veikos ir suformuoti tarptautinės teisės principai, kurie 1946 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje buvo visuotinai pripažinti. Taip pat labai svarbus dokumentas buvo 1948-12-09 konvencija „Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį“, Lietuva yra šios konvencijos dalyvė. Pagal 1945 m. Niurnbergo tribunolo statuto 6 str., nusikaltimus žmogiškumui apima: žudymas, naikinimas, įkalinimas, tremtis ar kitas nežmogiškas elgesys prieš civilinę grupę prieš karą ar karo metu. Vadovai, organizatoriai, kurstytojai ir padėjėjai, dalyvavę bendro plano ar sąmokslu sudaryme ar įgyvendinime, nukreipto padaryti bet kurį iš aukščiau paminėtų nusikaltimų, yra atsakingi už visus veiksmus, padarytus bet kurių asmenų siekiant įgyvendinti tokį planą. Lietuvos baudžiamasis kodeksas taip pat pasmerkia asmenis, kurie organizavo, vadovavo ar dalyvavo juos žudant, kankinant, žalojant, trikdam jų protinį vystymąsi, deportuojant, kitaip sudarant tokias gyvenimo sąlygas, kad jos lėmė visų jų ar dalies žūtį (99 str.).

Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės Komisija (TTK) yra pasisakiusi, kad „atskiros genocido nusikalstamos veikos pačia savo prigimtimi yra sąmoningi, tyčiniai ar valingi veiksmai, kurių asmuo paprastai negali padaryti nesuvokdamas, kad jie greičiausiai sukels atitinkamas pasekmes. Tai ne tokia rūšis veikų, kurios galėtų įvykti atsitiktinai arba net kaip neatsargumo rezultatas.“

„TTK pateikia tokį tikslo aiškinimą: „plano ar politikos detalių žinojimo mastas, tam, kad įvykdytų genocido nusikaltimą, keičiasi priklausomai nuo nusikaltėlio padėties vyriausybinėje hierarchijoje ar karinėje struktūroje. Tai nereiškia, kad pavaldinys, kuris iš tikrųjų atlieka planą ar politiką, negali būti laikomas atsakingu už genocido nusikaltimą tiesiog todėl, kad jis neturėjo to paties laipsnio informacijos apie planą ar politiką kaip jo viršininkas. Genocido nusikaltimas reikalauja žinių apie galutinį tikslą, o ne žinių apie kiekvieną genocido politikos ar plano detalę. Laikoma, kad pavaldinys žino savo viršininkų ketinimus, kai jis gauna nurodymus padaryti uždraustus veiksmus prieš asmenis, kurie priklauso tam tikrai grupei.“

„Vertinant aukščiau išdėstytus teisės aktus ir Centro išvadas, konstatuotina, kad Centras, formuodamas valstybės politiką istorinių tyrimų srityje ir nustatydamas tokių tyrimų metodikas ir kryptis, pažeidžia LR BK 99 str., Niurnbergo tribunolo statuto 6 str. ir Jungtinių Tautų suformuotus genocido nusikaltimo sudėties aiškinimo principus“;

4.1.5.2. „Rezistencijos tyrimų centras yra valstybinė įstaiga, kuri, atlikdama istorinius tyrimus ir viešindama oficialias išvadas, formuoja piliečių ir institucijų nuomonę apie Holokausto ir Lietuvių tautos genocido įvykius. Pateikiama nuomonė turi būti objektyvi. Aukščiau nurodytos Išvados byloja, kad Vadovė istorinius faktus aiškina kryptingai, juos persvarsto, ignoruoja nepatogius faktus ir įrodymus, nevertina savanoriško prisidėjimo prie genocido kaip nusikaltimo žmogiškumui. Centro Vadovė advokatauja dalyvavusiems (talkinusiems) žydų tautos genocide, Išvadose ir spaudoje pateikdama istoriniams dokumentams prieštaraujančius teiginius, kurių neargumentuoja, taip pat spekuliuoja sunkiai įrodomais faktais (t. y., galėjo / negalėjo, žinojo / nežinojo) ir pabrėžtinai sureiškina aspektus, kuriančius teigiamą asmenybės įvaizdį. Toks istorinių įvykių aiškinimas ir interpretavimas yra istorijos iškraipymas ir genocido neigimas, klaidinantis visuomenę, peržengiantis žodžio laisvės ribas ir skatinantis radikalias nacionalizmo apraiškas.“

4.2. *Seimo kontrolierius, 2017-03-15 raštu Nr. 4D-2017/1-308/3D-744 persiųsdamas Pareiškėjo Prašymą Centrai, pažymėjo:*

4.2.1. „Iš Prašymo turinio nustatyta, kad Pareiškėjas skundžiasi dėl Centro veiklos, susijusios su Išvadų apie J. Noreikos ir K. Škirpos veiklą, pateikimu. Prašyme nurodoma, kad Centras iškraipo istorinius įvykius ir tai daro viešai, formuodamas gyventojų pažiūras. **Taigi, ginčas tarp Pareiškėjo ir Centro yra dėl faktinių aplinkybių, susijusių su skunde nurodytais asmenimis ir jų veiklos vertinimu, todėl šis ginčas spręstinas teisme.** Pažymėtina, kad Pareiškėjas skunde nenurodo, kaip Centro Išvados apie J. Noreikos ir K. Škirpos veiklą pažeidžia Pareiškėjo teises ir laisves viešojo administravimo srityje. [...] Seimo kontrolieriai tiria pareiškėjų skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo, biurokratizmo ar kitaip pažeidžiamų žmogaus teisių ir laisvių viešojo administravimo srityje ir netiria ginčų dėl teisės viešojo administravimo srityje, kaip ir **netiria**

ginčų dėl faktinių aplinkybių nustatymo, netiria istorinių aplinkybių. Atkreiptinas dėmesys, kad ginčai dėl teisės viešojo administravimo srityje spęstini administraciniame teisme [...]. Todėl Pareiškėjas dėl Centro veiksmų ir priimtų sprendimų turi teisę per vieną mėnesį nuo skundžiamo teisės akto paskelbimo arba individualaus teisės akto ar pranešimo apie veiksmą (atsisakymą atlikti veiksmus) įteikimo dienos kreiptis į administracinę teisumą ir skusti Centro sprendimą, taip pat skunde teismui nurodyti visas žinomas aplinkybes ir argumentus, kurie nurodomi šiame skunde, tokiu būdu ginti savo teises ir teisėtus interesus [...]. *Įvertinus tai, kas išdėstyta, bei tai, kad Seimo kontrolieriaus kompetencijai nėra priskirta tirti ginčus dėl teisės, nustatinėti faktines (istorines) aplinkybes, skundas Seimo kontrolieriaus nenagrinėtinas.* [...] jeigu Centro veiksmai ar sprendimai žemina Pareiškėjo garbę ir orumą ir neatitinka tikrovės, Pareiškėjas turi teisę teismine tvarka reikalauti paneigti paskleistus duomenis, žeminančius jo garbę ir orumą ir neatitinkančius tikrovės. Todėl Pareiškėjas dėl Išvadų, susijusių su J. Noreikos ir K. Škirpos veikla, jei Centro Išvados, Pareiškėjo manymu, žemina jo garbę ir orumą ir neatitinka tikrovės, turi teisę kreiptis į bendrosios kompetencijos teisumą ir ginti savo galimai pažeistas teises ir teisėtus interesus. Centro Vadovės veiklos vertinimas, sprendimai dėl atsakomybės ir poveikio taikymo (netaikymo) yra susiję su darbo teisiniais santykiais ir yra Ministro Pirmininko ir Seimo kompetencija, kadangi Centro Vadovę, Ministro Pirmininko teikimu, skiria ir atleidžia Seimas [...]. Pažymėtina, kad Seimo kontrolieriai netiria skundų, susijusių su darbo teisiniais santykiais [...].“

4.2.2. „[...] prie Prašymo yra pridėta Centro 2015-07-02 rašto Nr. 13R-200 kopija (t. y., daugiau nei prieš vienerius metus pateiktas Centro atsakymas Pareiškėjui). Skunde nėra duomenų bei iš turinio nėra aišku, ar Pareiškėjas yra raštu kreipęsis (ir kada konkrečiai, jei kreipėsi) į Centrą dėl šiame skunde nurodytų aplinkybių, ar buvo gautas atsakymas iš Centro. Atkreiptinas dėmesys, kad skundams Seimo kontrolieriui paduoti nustatomas vienerių metų terminas nuo skundžiamų veiksmų padarymo ar skundžiamo sprendimo priėmimo [...]. Skundai, paduoti praėjus šiam terminui, paprastai netiriami. Atsižvelgiant į tai, kad nėra duomenų, ar Pareiškėjas dėl šiame skunde nurodytų aplinkybių kreipėsi į Centrą, ir nėra žinoma oficiali Centro pozicija dėl šiame Prašyme nurodytų aplinkybių, tikslinga tarpininkaujant kreiptis į Centrą, kuris išnagrinėtų skundą ir pateiktų oficialią poziciją Prašymo klausimais.“

4.2.3. „[...] informuoju Pareiškėją, kad vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 17 straipsnio 1 dalies 3 ir 6 punktais, pagal kuriuos Seimo kontrolierius priima sprendimą atsisakyti nagrinėti skundą, kai skunde nurodytų aplinkybių tyrimas nepriklauso Seimo kontrolieriaus kompetencijai, ir padaro išvadą, kad skundą nagrinėti tikslinga kitoje institucijoje ar įstaigoje, atsisakau tirti skundą, nes skundas pirmiausia nagrinėtinas Centre, o nesutinkant su jo atsakymu – teisme.“

4.2.4. „Įvertinęs problemos svarbą Pareiškėjui ir vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalimi, *prašau Centro – pagal kompetenciją įvertinti Prašyme nurodytas aplinkybes bei pateikti Pareiškėjui motyvuotą atsakymą* [...].“

4.2.5. „[...] paaiškėjus naujoms aplinkybėms, dėl kurių gali būti pažeista Jūsų teisė į gerą viešąjį administravimą (pavyzdžiui, institucijai (pareigūnams) nustatyta tvarka nepateikus atsakymo į kreipimąsi raštu, nepagrįstai ar nemotyvuotai atsisakant spręsti rūpimą klausimą ar pateikti paaiškinimus, papildomą informaciją, dokumentus, nenurodant priimto sprendimo apskundimo tvarkos ir pan.), turite teisę, nurodę šias naujas aplinkybes (taip pat pateikę papildomus turinčius reikšmės dokumentus), kreiptis į Seimo kontrolierių pakartotinai.“

4.3. *Centras Pareiškėjui pateikė tokio turinio Atsakymą:*

4.3.1. „Prašyme pateikti argumentai yra kritikuotini dėl šių aplinkybių.

Pareiškėjas teigia: „Rašau Jums siekdamas pastebėti, kad Lietuvoje yra ignoruojami ir iškraipomi istoriniai įvykiai, susiję su gyventojų genocidu.“

Pranešame, kad žydų genocido Lietuvoje (1941–1944 m.) istorija tiriama jau daugiau kaip dešimtį metų. Lietuvos tyrinėtojų atliktų fundamentalių istorinių tyrimų medžiaga skelbiama monografijose, įvairiose kitose publikacijose (Centro leidinių sąrašas pridedamas).“

4.3.2. „Nėra pagrįsti konkrečiais argumentais Pareiškėjo teiginiai: Centro Vadovė savo funkcijas vykdo ydingai, nepagrįstai persvarsto istorinius faktus, susijusius su Holokausto įvykiais, subjektyviai interpretuoja išlikusius ir viešai prieinamus dokumentus, visuomenei ir institucijoms

pateikia neobjektyvias išvadas. Pareiškėjas šiuos savo teiginius kildina iš Centro istorikų visapusiškais ir nuodugniais tyrimais pagrįstų istorinių pažymų, analizuojančių J. Noreikos ir K. Škirpos veiklą II-ojo pasaulinio karo metais. Pabrėžiame, kad šiose pažymose [Išvadoje-1 ir Išvadoje-2] visi teiginiai yra paremti šaltiniais, nurodytais prie kiekvieno teiginio.“

4.3.3. „Dėl Prašyme cituojamų Vadovės viešųjų pasisakymų pastabų neturėtume, jeigu nebūtų jai priskirta citata iš 2015-11-16 „Facebook“ paskyros. Šis tekstas su Vadove nebuvo suderintas, jo autorė Centre jau nebedirba.“

4.3.4. „Būtina pabrėžti, kad Centras nėra vienintelė įstaiga Lietuvoje, tyrinėjanti XX amžiaus Lietuvos istoriją. Šį laikotarpį taip pat tyrinėja Lietuvos istorijos instituto, Vilniaus universiteto, kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų istorikai. Jeigu Pareiškėjas nepasitiki Centro istorikų pateiktomis išvadomis, jis gali kreiptis į kitas Lietuvos mokslo ir mokymo įstaigas.“

4.3.5. „Be to, Pareiškėjui galime priminti žodžius iš 2009-04-02 Europos Parlamento rezoliucijos dėl Europos sąžinės ir totalitarizmo: „istorikai sutinka, kad istorinių faktų neįmanoma interpretuoti visiškai objektyviai ir kad visiškai objektyvaus istorinio jų perteikimo nėra“; „nė viena politinė institucija ar politinė partija neturi išskirtinės teisės interpretuoti istoriją, ir šios institucijos ar partijos negali teigti, kad jos interpretuoja objektyviai“. Manome, kad šie žodžiai yra taikytini ne tik Centrai, bet ir Pareiškėjui.“

5. Seimo kontrolierius, atsižvelgęs į pirmiau nurodytas aplinkybes, kreipėsi į Centrą, prašydamas:

5.1. *kartotinai, laikantis konstitucinio principo – „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“, viešojo administravimo objektyvumo ir išsamumo principų bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015-08-26 nutarimu Nr. 93 patvirtintų Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklių* (toliau citatose ir tekste vadinama – Prašymų nagrinėjimo taisyklės) *reikalavimų, išnagrinėti Prašymą pagal Centro kompetenciją ir Prašymo turinį, pateikti Pareiškėjui aiškų ir argumentuotą atsakymą (Seimo kontrolieriui – kopiją) į visus jo iškeltus klausimus, argumentus, problemas ir kt., nurodant visas Prašymo nagrinėjimui įtakos turėjusias aplinkybes ir konkrečias teisės aktų nuostatas, kuriomis remtasi vertinant Prašymo turinį*, kartu pateikiant motyvuotus paaiškinimus dėl Centro pozicijos kiekvienu Pareiškėjo iškeltu klausimu, dėl šioje pažymoje pacituotų Pareiškėjo nurodomų aplinkybių:

5.1.1. 4.1.2.1–4.1.2.4 papunkčiuose – „Išvadose Vadovė minėtus įsakymus vadina „raštais“, tuo sušvelnindama įsakmų dokumentų turinį“; „1941-09-10 J. Noreikos įsakyme dėl konfiskuoto žydų turto administravimo minima, kad turtas bus skiriamas įvairioms socialinės paskirties įstaigoms (mokykloms ir kt.), taip pat nuo karo nukentėjusiems žmonėms. Istoriniai dokumentai liudija priešingai. [...] Centras savo išvadoje apie šias aplinkybes ir dokumentus nutyli“; „Nėra suprantama, kuriuo laiko momentu Lietuvos „istoriografijoje“ talkininkavimas vykdant Holokaustą pradėtas vertinti atsietai nuo nusikaltimo žmonijai?“; „Nėra suprantama, kodėl Centro Vadovė, ignoruodama įrodymus, be papildomų paaiškinimų konstatuoja, kad J. Noreika 1941 m. liepos mėn. negalėjo duoti įsakymo žudyti LAF / komendantūros būriams, kuriems jisai priklausė“; „Centras Išvadoje-1 nurodo, kad nuo pat 1941 m. birželio mėn. J. Noreika išitraukė į aktyvią antinacistinę veiklą. Tai patvirtinančių argumentų ir įrodymų Išvadoje-1 nėra pateikta. J. Noreikos nuopelną Lietuvai, susijusių su pasipriešinimu komunistų valdžiai, Centras taip pat nenustatė“; „Už ką suteiktas pirmojo laipsnio apdovanojimas, nežinoma, išvadoje taip pat nenurodoma“;

5.1.2. 4.1.3.1–4.1.3.2 papunkčiuose – „Pažymėtina, kad Centras nutyli aplinkybę apie 1941-03-24 dokumente „Lietuvai Išlaisvinti Nurodymai“ [...] duodamus tokius nurodymus: „Labai svarbu šia proga nusikratyti ir nuo žydų. [...] Juo jų daugiau šia proga iš Lietuvos pasišalins, tuo bus vėliau lengviau baigti nuo žydų nusikratyti“; „Centras taip pat nutyli 1940–1941 m. dokumentą [...]“; „Apie galimą K. Škirpos antisemitinės propagandos įtaką Centras išvados nepateikia, tačiau cituoja istoriką L. Truską, teigiantį, kad „LAF atsisaukimai buvo viena iš priežasčių, kodėl 1941 m. vasarą dalis lietuvių prisidėjo prie nacių nusikalstamų įsakymų vykdymo“. Detaliau išvadoje Centras šio aspekto nenagrinėja ir nesureikšmina“; „Centro išvadoje LAF antisemitinė propaganda ir jos įtaka yra sušvelninama, dokumentų turinį aiškinant atsietai nuo žydų genocido ir turto

grobstymo, prasidėjusio Škirpos vyriausybės vadovavimo metu. Išvadoje yra pamirštas priežastinis ryšys, kad žydų išvarymas ir turto atėmimas buvo vienas iš LLV tikslų“;

5.1.3. 4.1.4 papunktyje – „Toks [Vadovės] elgesys peržengia EŽTT nubrėžtas saviraiškos laisvės ribas“;

5.1.4. 4.1.4.1 papunktyje – „Ji pabrėžė, jog K. Škirpos veiklą tyrinėję mokslininkai jokių antisemitinių veiksnių joje neradę. [...] Vadovė visuomenei pateikia žinomai melagingus teiginius dėl K. Škirpos antisemitinės veiklos, prieštaraujančius išvadoje cituojamai istoriko L. Trusko nuomonei“;

5.1.5. 4.1.5.1–4.1.5.2 papunkčiuose – „Centras, formuodamas valstybės politiką istorinių tyrimų srityje ir nustatydamas tokių tyrimų metodikas ir kryptis, pažeidžia LR BK 99 str., Niurnbergo tribunolo statuto 6 str. ir Jungtinių Tautų suformuotus genocido nusikaltimo sudėties aiškinimo principus“; „Vadovė istorinius faktus aiškina kryptingai, juos persvarsto, ignoruoja nepatogius faktus ir įrodymus, nevertina savanoriško prisidėjimo prie genocido kaip nusikaltimo žmogiškumui“; „Vadovė advokatauja dalyvavusiems (talkinusiems) žydų tautos genocide, Išvadoje ir spaudoje pateikdama istoriniams dokumentams prieštaraujančius teiginius, kurių neargumentuoja, taip pat spekuliuoja sunkiai įrodomais faktais (t. y., galėjo / negalėjo, žinojo / nežinojo) ir pabrėžtinai sureiškina aspektus, kuriančius teigiamą asmenybės įvaizdį“;

5.2. pateikti motyvuotus paaiškinimus, kodėl Atsakyme nebuvo Centro paaiškinimų dėl visų Prašyme nurodytų aplinkybių, klausimų, problemų, Pareiškėjo argumentų ir kt.

6. Seimo kontrolių įstaiga papildomai gavo Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto 2017-11-30 raštu Nr. S-2017-10824 persiūtą Pareiškėjo skundą Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Viktorui Pranckiečiui, kuriame [pažymėjus, jog Vadovė Atsakyme akcentuoja, kad „visiškai objektyvus istorijos faktų aiškinimas nėra galimas“, kad „Kartu su glaustu atsakymu pateikiamas ilgas, 6 lapus apimantis, nesusistemintas istorinių šaltinių (knygų ir publikacijų) sąrašas“ nurodyta:

6.1. „Norime atkreipti Jūsų dėmesį, kad Pareiškėjo [Prašyme] keliamą problemą yra ne istorinių įvykių interpretavimas, o jų dalyvių elgesio traktavimas pagal tarptautiniuose teisės aktuose nustatytus principus. Lietuva yra dalyvė *1948-12-09 [Jungtinių Tautų] konvencijos „Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudimo už jį“* [toliau citatose ir tekste vadinama – Konvencija], kurios 2–4 straipsniai numato, kad: Genocidu laikoma veikla, kuria siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę, būtent: tos grupės narių žudymas; [...] *tyčinis sudarymas tai grupei tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį, 2 str. C); Baustina veika yra: a) genocidas [...] c) tiesioginis ir viešas kurstymas vykdyti genocidą; [...] e) bendrininkavimas vykdamas genocidą.* Asmenys, vykdamas genocidą ar kokią nors kitą 3 straipsnyje nurodytą veiklą, yra baudžiami nepaisant to, ar jie yra pagal konstituciją atsakingi valstybės vadovai, pareigūnai ar privatūs asmenys (4 str.).“

„Lietuva yra dalyvė sutarties dėl 1945 m. Niurnbergo tribunolo statuto [toliau citatose ir tekste vadinama – Statutas] patvirtinimo, kurio 6 straipsnyje yra pateikiamas analogiškas genocido nusikaltimo ir jo dalyvių teisinis vertinimas. Statuto 8 straipsnis papildomai nurodo, jog „faktas, kad kaltinamasis veikė sutinkamai su Vyriausybės ar jo viršininko įsakymu, neturi atleisti jo nuo atsakomybės, bet į tai gali būti atsižvelgiama svarstant bausmės sušvelninimo klausimą, jei Tribunolas nuspręs, kad to reikalauja teisingumas.“

Teismų praktikoje Konvencijos nuostatos aiškinamos taip: „jeigu bendrininkas žinojo arba turėjo žinoti apie vykdytojo turimą tikslą sunaikinti dalį grupės, tai jis bus kaltinamas kaip bendrininkas genocido veikoje, nors pats ir neturėjo genocidinio ketinimo“ (Jungtinių Tautų Baudžiamasis Tribunolas Ruandoje, Bylos Nr. ICTR-96-4, par. 540-541).“

6.2. „Centras Išvadoje dėl K. Škirpos ir J. Noreikos veiklos Antrojo pasaulinio karo metais iškreipia tarptautinėje teisėje pripažįstamą genocido nusikaltimo dalyvių sąvoką“:

6.2.1. „Centras oficialioje Išvadoje asmenis vertina tik tiesioginiu genocido vykdytojo aspektu ir genocido dalyvių ratą aiškina siaurai, t. y., nustatinėja tiksliai, ar asmuo šaudė ar nešaudė žydų tautybės asmenis. Ir šią poziciją aiškiai pabrėžia.

Centras ignoruoja likusias baustinas veikas, o tiksliau: a) sudarymą gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti visą žmonių grupę ar jos dalį; b) tiesioginį ir viešą kurstymą vykdyti genocidą; c) bendrininkavimą vykdant genocidą. **Šiais teisiniiais aspektais Centras asmenų elgesio nevertina**, nors nurodytos veikos taip pat apima genocido nusikaltimo sąvoką, nustatytą Konvencijoje“;

6.2.2. „Išvadoje-1 dėl J. Noreikos įsakymo suformuoti žydų getą Šiauliuose ir įsakymų dėl Šiaulių apskrities žydų turto nusavinimo yra teigiama, kad „istoriografijoje žydų izoliavimas ir masinės žudynės nėra vertinamos kaip du tapatūs dalykai“. Centras nurodo, kad „žydų suvarymas į getus [...] teikė naciams galimybę pereiti prie žydų žudymo, t. y., juos sunaikinti kaip nepageidaujamą rasę“, tačiau nėra žinių apie tai, kad J. Noreika buvo susijęs su žydų masinių žudynių organizavimu ar vykdymu“. Centras Išvadoje-1 ignoruoja aukščiau minėtus nusikalstamus J. Noreikos įsakymus ir **jo veiklos nevertina prisidėjimo prie žydų tautos genocido aspektu ir bendrininkavimo aspektu vykdant genocidą Šiaulių apskrityje (Konvencijos 2 C str., 3 str.)“**;

6.2.3. „Išvadoje-2 Centras nepateikia K. Škirpos antisemitinės propagandos vertinimo, apsiriboja istoriko L. Trusko citata, teigiančia, kad „LAF atsišaukimai buvo viena iš priežasčių, kodėl 1941 m. vasarą dalis lietuvių prisidėjo prie nacių nusikalstamų įsakymų vykdymo“, tačiau Išvadoje-2 šio aspekto nenagrinėja ir tik apibendrinamai nurodo, kad „K. Škirpos vadovaujamos LAF organizacijos veikloje būta ir antisemitizmo apraiškų“. **K. Škirpos veikla nėra vertinama Konvencijos 3 C str. aspektu „tiesioginis ir viešas kurstymas vykdyti genocidą“, Konvencijos 2 C str., 3 E str. aspektu „prisidėjimas ir bendrininkavimas vykdant genocidą“**;

6.2.4. „Objektyviai vertinant Išvadas dėl asmenybių veiklos, matyti, kad Vadovė istorinius faktus aiškina kryptingai, nepasisako dėl nepatogių faktų ir įrodymų, nevertina prisidėjimo prie genocido, bendrininkavimo ir genocido kurstymo kaip nusikalstamų veikų prieš žmogiškumą.

Pagal šiuo metu paskelbtas ir žinomas Išvadas, Centras genocido nusikaltimo dalyviais laiko tik tiesioginius organizatorius ir vykdytojus. Tokiu būdu formuodamas valstybės politiką istorinių tyrimų srityje ir skelbdamas atitinkamas tyrimų išvadas, **Centras pažeidžia genocido nusikaltimo sudėties vertinimo kriterijus, suformuotus Statute ir Konvencijoje**. Siaurinamas genocido nusikaltimo sąvokos aiškinimas prieštarauja Statutui ir Konvencijai.

Tokiu būdu, teikdama oficialias istorines išvadas, biudžetinė įstaiga pažeidžia Lietuvos valstybės įsipareigojimus Konvencijos partneriams, pagal JT teisę“;

6.2.5. „Centras yra valstybinė įstaiga, kuri, atlikdama istorinius tyrimus ir viešindama išvadas, formuoja valstybės poziciją, piliečių ir institucijų nuomonę apie Lietuvių ir Žydų tautos genocidą. Istorinių dalyvių elgesio vertinimas turi būti objektyvus ir pagrįstas principais, numatytais įstatymuose ir tarptautinėse sutartyse.

Nurodyti Vadovės veiksmai yra įvykių, susijusių su Holokaustu, persvarstymas ir genocido neigimas. Toks elgesys pažeidžia Lietuvos įsipareigojimus pagal Konvenciją ir peržengia EŽTT nubrėžtas saviraiškos laisvės ribas.“

6.3. Pareiškėjas, manydamas, kad „problema yra opi ir reikalaujanti išskirtinio Seimo dėmesio“, prašo: „1. Sudaryti grupę ištirti Vadovės veiksmus dėl genocido nusikaltimo sąvokos aiškinimo, įskaitant, bet neapsiribojant genocido sąvokos interpretavimu, pateiktu Išvadose“; „2. Nustačius pažeidimus, įpareigoti Centrą parengti ir savo lėšomis paviesti išvadas dėl J. Noreikos ir K. Škirpos veiklos Antrojo pasaulinio karo metais, kuriose šių asmenų veikla būtų objektyviai įvertinta pagal Konvencijos 2 C str., 3 E straipsnių nuostatas“; „3. Imtis priemonių siekiant, kad ateityje, aiškinant genocido sąvoką oficialiai, nusikaltimas ir jo dalyviai būtų apibrėžiami taip, kaip tai numatyta tarptautinėse sutartyse.“

7. Seimo kontrolierius, atsižvelgęs į šios pažymos 6 paragrafe nurodytas aplinkybes papildomai kreipėsi į:

7.1. **Centrą**, prašydamas motyvuotai paaiškinti: 1) ar Centras, darydamas Išvadą-1, vertino asmens elgesį pagal Konvencijos 2 straipsnio c punktą („tyčinis sudarymas tai grupei tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį“) ir 3 straipsnio kiekvieną punktą; jeigu taip – pateikti tai patvirtinančius dokumentus, jeigu ne – paaiškinti priežastis; 2) ar Centras, darydamas Išvadą-2, vertino asmens elgesį pagal Konvencijos 2 straipsnio

c punktą („tyčinis sudarymas tai grupei tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį“) ir 3 straipsnio c ir e punktus („tiesioginis ir viešas kurstymas vykdyti genocidą“, „bendrininkavimas vykdant genocidą“); jeigu taip – pateikti tai patvirtinančius dokumentus, jeigu ne – paaiškinti priežastis; 3) ar Centras, darydamas Išvadas, atsižvelgė į Statuto 6 ir 8 straipsnių nuostatas (dėl genocido nusikaltimo ir jo dalyvių, tarp jų, ir veikusią „sutinkamai su Vyriausybės ar jo viršininko įsakymu“, teisinio vertinimo); jeigu taip – pateikti tai patvirtinančius dokumentus, jeigu ne – paaiškinti priežastis; 4) ar Centras, darydamas Išvadas, atsižvelgė į Jungtinių Tautų Baudžiamojo Tribunolo praktiką aiškinant Konvencijos nuostatas („jeigu bendrininkas žinojo arba turėjo žinoti apie vykdytojo turimą tikslą sunaikinti dalį grupės, tai jis bus kaitinamas kaip bendrininkas genocido veikoje, nors pats ir neturėjo genocidinio ketinimo“; Jungtinių Tautų Baudžiamasis Tribunalas Ruandoje, Bylos Nr. ICTR-96-4, par. 540–541“), jeigu taip – pateikti tai patvirtinančius dokumentus, jeigu ne – paaiškinti priežastis; 5) ar iš tiesų „Centras oficialiose Išvadose asmenis vertina tik tiesioginiu genocido vykdytojo aspektu ir genocido dalyvių ratą aiškina siaurai, t. y., nustatinėja tikslai, ar asmuo šaudė ar nešaudė žydų tautybės asmenis, „iškreipia tarptautinėje teisėje pripažįstamą genocido nusikaltimo dalyvių sąvoką“, „Centras ignoruoja likusias baustinas veikas, o tiksliau: a) sudarymą gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti visą žmonių grupę ar jos dalį; b) tiesioginį ir viešą kurstymą vykdyti genocidą; c) bendrininkavimą vykdant genocidą. Šiais teisiniais aspektais Centras asmenų elgesio nevertina“, „istorinius faktus aiškina kryptingai, nepasisako dėl nepatogių faktų ir įrodymų, nevertina prisidėjimo prie genocido, bendrininkavimo ir genocido kurstymo kaip nusikalstamų veikų prieš žmogiškumą“, „Centras genocido nusikaltimo dalyviais laiko tik tiesioginius organizatorius ir vykdytojus“; jeigu taip – nurodyti priežastis, jeigu ne – pateikti tai patvirtinančius pavyzdžius bei dokumentus; pateikti 1) motyvuotą nuomonę, ar Centras darydamas Išvadas tinkamai taikė Konvencijos reikalavimus, laikėsi „genocido nusikaltimo sudėties vertinimo kriterijų, suformuotų Statute ir Konvencijoje“, motyvuotus siūlymus, kaip galėtų būti išspręstas kilęs ginčas dėl Išvadų, kokių priemonių dėl to galėtų / turėtų imtis Centras, ir pan.;

7.2. *Teisingumo ministeriją* – prašydamas pateikti motyvuotą nuomonę, ar Centras, darydamas Išvadas, turėjo taikyti Konvencijos, Statuto nuostatas, atsižvelgti į Jungtinių Tautų Baudžiamojo Tribunolo [toliau citatose ir tekste vadinama – Tribunalas] praktiką; jeigu taip – pasiūlyti šiuo atveju aktualią konkrečių bylų praktiką, jeigu ne – nurodyti priežastis; motyvuotai paaiškinti, kaip galėtų / turėtų būti sprendžiamas kilęs ginčas dėl Išvadų, galimo Konvencijos nuostatų nesilaikymo, kokia valstybės institucija (-jos) dėl to galėtų / turėtų imtis priemonių.

Tyrimui reikšmingos faktinės aplinkybės

8. Iš Vadovės Seimo kontrolieriui pateiktos informacijos, paaiškinimų nustatyta:

8.1. Dėl Išvados-1:

8.1.1. „Centras, tirdamas Jono Noreikos veiklą, rėmėsi visais jam pasiekiamais informacijos šaltiniais ir ją vertino pagal Konvencijos bei Statuto nuostatas ir Tribunolo praktiką, aiškinančią minėtas Konvencijos nuostatas. Tai akivaizdžiai matyti iš 2017-04-04 Centro pateiktos pažymos [Išvados-1], kurioje neapsiribota vien konstatavimu, kad Jonas Noreika nebuvo tiesioginis genocido vykdytojas – nešaudė žmonių, bet rašoma ir apie kitą jo veiką (žydų izoliavimą), kuri ir buvo vertinama pagal Pareiškėjo nurodytas Konvencijos ir Tribunolo suformuotas nuostatas“;

8.1.2. Centras Išvadoje-1 „pabrėžė, kad pagal turimus duomenis J. Noreika nėra tiesiogiai dalyvavęs žydų masinėse naikinimo operacijose ne todėl, kad Centras „asmenis vertina tik tiesioginiu genocido vykdytojo aspektu“, kaip neteisingai teigiama Pareiškėjo skunde, bet todėl, kad surinkti duomenys paneigia Plungės komendantūroje dirbusio A. Pakalniškio prisiminimus, esą J. Noreika yra buvęs tiesioginis žydų masinio naikinimo operacijų dalyvis.“

Išvadoje-1 „rašoma: „Atlikti J. Noreikos veiklos vokiečių okupacijos laikotarpiu tyrimai leidžia teigti, kad ji **negali būti vertinama vienareikšmiškai**. [...] Apibendrinant galima teigti, kad vokiečių okupacijos laikotarpiu Jonas Noreika nėra dalyvavęs žydų masinėse naikinimo operacijose Telšių ir Šiaulių apskrityse. **Tačiau okupacinei nacių valdžiai jį, kaip ir kitus lietuvių**

civilinės administracijos pareigūnus, pavyko įtraukti į su žydų izoliavimu susijusių reikalų tvarkymą.“

„Ši pastaba, išryškinta oficialiame Centro rašte, akivaizdžiai paneigia Pareiškėjo kaltinimus, neva „Centras oficialiose Išvadose asmenis vertina tik tiesioginiu genocido vykdytojo aspektu ir genocido ratą aiškina siaurai, t. y., nustatinėja tikslai, ar asmuo šaudė ar nešaudė žydų tautybės asmenis“;

8.1.3. Centras Išvadoje-1 „atkreipė dėmesį, kad yra rastas 1941-08-22 Šiaulių apskrities viršininko J. Noreikos pasirašytas raštas „Visiems Šiaulių apskrities valsčių viršaičiams ir antraeilių miestų burmistrams“, kuriame pranešama apie Šiaulių apygardos komisaro įsakymą iškelti žydus ir pusiau žydus iš valsčių ir miestelių bei apgyvendinti juos viename rajone – gete, ir kuriame nurodoma, kad žydai nuo rugpjūčio 25 iki 29 d. turi būti perkelti į Žagarės miestą. Pažymėdamas šį faktą Centras norėjo pabrėžti, kad ši J. Noreikos veika gali patekti į Konvencijos ir Tribunolo apibrėžtas nusikalstamas veikas, tačiau, atsižvelgdamas į visuotinai pripažįstamą nekaltumo prezumpcijos principą bei turimus duomenis, Centras negalėjo teigti, kad J. Noreika „tyčia sudarė tokias gyvenimo sąlygas, kuriomis buvo apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti“ žydus ar jų dalį, „tiesiogiai ir viešai kurstė genocidą“, „bendrininkavo vykdant genocidą“ ar vykdė kitas veikas, numatytas Konvencijos 2 ir 3 str. ar Statute. Centras pagal savo kompetenciją negalėjo nustatyti, ar J. Noreika tikrai pasirašė šį raštą ir ar jis „žinojo, ar turėjo žinoti apie vykdytojo tikslą sunaikinti dalį grupės“, kaip nurodoma Tribunolo praktikoje. Centras savo pažymoje nurodė šiuo požiūriu svarbią aplinkybę, t. y., kad J. Noreika nebuvo patikimas naciams žmogus: dėl vokiečių civilinės valdžios įsakymų nevykdymo ir nacių valdžiai nepalankių straipsnių 1943-02-23, J. Noreika buvo atleistas iš Šiaulių apskrities viršininko pareigų ir įkalintas Šiaulių kalėjime, o vėliau išvežtas į Štuthofio koncentracijos stovyklą Vokietijoje“;

8.1.4. *„Rašydamas pažymą apie J. Noreiką Centras atsižvelgė (nors to ir neminėjo [...] [Išvadoje-1]), kad LR Aukščiausiasis teismas yra reabilitavęs J. Noreiką ir iki šiol nėra panaikinęs jo reabilitacijos“;*

8.1.5. Vadovės nuomone, „Visa ši Išvadoje-1 [...] išsamiai ir plačiai išdėstyta Jono Noreikos veiklos aplinkybių visuma patvirtina, kad Centras, tirdamas Jono Noreikos veiklą ir teikdamas savo išvadą, tinkamai taikė Konvencijos reikalavimus ir laikėsi genocido nusikaltimo sudėties vertinimo kriterijų, suformuotų Konvencijoje, Statute ir Tribunolo praktikoje.“

8.2. Dėl Išvados-2:

8.2.1. „Centras, tirdamas Kazio Škirpos veiklą, rėmėsi visais jam pasiekiamais informacijos šaltiniais ir ją vertino pagal Konvencijos bei Statuto nuostatas ir [...] Tribunolo praktiką, aiškinančią minėtas Konvencijos nuostatas. Tai akivaizdžiai matyti iš 2017-04-04 Centro pažymos [Išvada-2], kurioje atkreipiamas dėmesys į K. Škirpos veika, kuri ir buvo vertinama pagal Pareiškėjo nurodytas Konvencijos ir Tribunolo suformuotas nuostatas: „K. Škirpos ir Berlyno LAF veikloje antisemitizmas buvo iškeltas į politinį lygmenį ir tai galėjo paskatinti dalį Lietuvos gyventojų įsitraukti į Holokaustą“;

8.2.2. Išvadoje-2 „išryškinta Kazio Škirpos veika patvirtina, kad Centras ją vertino atsižvelgdamas į Konvencijos nuostatas ir Tribunolo taikomą praktiką, ir akivaizdžiai paneigia Pareiškėjo kaltinimus, neva „Centras oficialiose Išvadose asmenis vertina tik tiesioginiu genocido vykdytojo aspektu ir genocido ratą aiškina siaurai, t. y., nustatinėja tikslai, ar asmuo šaudė ar nešaudė žydų tautybės asmenis“.

Pažymėdamas tą faktą Centras norėjo pabrėžti, kad ši K. Škirpos veika gali patekti į Konvencijos ir Tribunolo apibrėžtas nusikalstamas veikas, tačiau, atsižvelgdamas į visuotinai pripažįstamą nekaltumo prezumpcijos principą ir turimus duomenis, Centras negalėjo teigti, kad K. Škirpa „tyčia sudarė tokias gyvenimo sąlygas, kuriomis buvo apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį“, „tiesiogiai ir viešai kurstė genocidą“, „bendrininkavo vykdant genocidą“ ar vykdė kitas veikas, numatytas Konvencijos 2 ir 3 str.“;

8.2.3. „Pagal turimą informaciją ir savo kompetenciją Centras taip pat negalėjo teigti, kad K. Škirpa „žinojo ar turėjo žinoti apie vykdytojo tikslą sunaikinti dalį grupės“, kaip nurodoma Tribunolo praktikoje. Centras savo pažymoje nurodė šiuo požiūriu svarbias aplinkybes: išanalizavus Berlyno LAF organizacijos parengtuose tekstuose sutinkamus antisemitinius teiginius,

galima tvirtinti, kad jos nariai „žydų problemą“ siūlė spręsti ne genocido, o išvaymo iš Lietuvos būdu, taip pat pažymėjo, kad karo išvakarėse Berlyno LAF nariai neturėjo jokios informacijos apie tai, kad naciai planuoja visiškai išžudyti žydus, o pats K. Škirpa nebuvo naciams patikimas žmogus – Laikinajai Vyriausybei paskelbus atkuriant Lietuvos nepriklausomybę gestapas Kaziui Škirpai skyrė namų areštą“;

8.2.4. *„Rašydamas pažymą apie K. Škirpą Centras atsižvelgė ir į šalutines aplinkybes, kurių nepaminėjo [...] [Išvadoje-2] – dėl galimų panašių nusikalstamų veikų, apibrėžtų Konvencijoje ir Statute, įtariamo Lietuvos laikinosios vyriausybės vadovo Juozo Brazaičio-Ambrazevičiaus, šias pareigas perėmusio areštavus K. Škirpą, veikla 1974 metais buvo išsamiai tirta JAV Kongrese ir JAV Imigracijos ir natūralizacijos tarnyboje, ir J. Ambrazevičius-Brazaitis buvo visiškai išteisintas. Pats K. Škirpa paskutinius savo 30 gyvenimo metų praleido JAV (mirė 1979 m.) nesulaukęs jokių kaltinimų iš JAV administracijos ar teisėsaugos, kuri, kaip jau minėta, aktyviai ieškojo genocido nusikaltimus vykdžiusių asmenų ir tyrė Lietuvos laikinosios Vyriausybės veiklą“;*

8.2.5. Vadovės nuomone, „Visa ši [...] [Išvadoje-2] išsamiai ir plačiai išdėstytų Kazio Škirpos veiklos aplinkybių visuma patvirtina, kad Centras, tirdamas K. Škirpos veiklą ir teikdamas savo išvadas, tinkamai taikė Konvencijos reikalavimus ir laikėsi genocido nusikaltimo sudėties vertinimo kriterijų, suformuotų Konvencijoje, Niurnbergo tribunolo statute ir Tribunolo praktikoje“;

8.2.6. *„Pagal Įstatymą Centras fiksuoja genocido ir Lietuvos gyventojų persekiojimo faktus ir teikia medžiagą apie konkrečius genocido vykdytojus valstybės teisėsaugos institucijoms, tačiau pats neskelbia galutinio teisinio verdikto. Jei Pareiškėjas mano turįs pakankamai duomenų, įrodančių nusikalstamą Jono Noreikos ar Kazio Škirpos veiklą, gali dėl jų veiklos kreiptis į teisingumą vykdančias teisėsaugos institucijas.“*

9. Iš Teisingumo ministerijos Seimo kontrolieriui pateiktos informacijos, paaiškinimų nustatyta:

9.1. „[...] Teisingumo ministerija neturi kompetencijos vertinti ir (ar) teikti teisinę nuomonę dėl [...] Centro atliktų konkrečių tyrimo išvadų turinio. [...] Kita vertus, aptariamuoju aspektu kyla bendro pobūdžio klausimas, ar, vadovaujantis Centro nuostatais, patvirtintais Lietuvos Respublikos Seimo 1997-11-11 nutarimu Nr. VIII-505, Centras apskritai yra įgaliotas teikti teisinio pobūdžio išvadas, kuriuose būtų pateiktas tam tikrų aplinkybių ar žmonių atliktų veiksmų (neveikimo) teisinis įvertinimas. Manytina, kad, vadovaujantis anksčiau nurodytais Centro nuostatais, **Centras, tirdamas (tyrimo metu naudodamas visą turimą mokslinę, informacinę ir analitinę medžiagą) genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų apraiškas, teikiamose tyrimo išvadosse turėtų apsiriboti tam tikrų aplinkybių ir (ar) žmonių veiksmų (elgesio) istorinio pobūdžio įvertinimu. Esant poreikiui ir pagrindui, Centras galėtų tik „[...] inicijuoti visapusišką genocido ir okupacijos padarinių [...]“ ir (ar) „[...] genocido organizatorių ir vykdytojų teisinį įvertinimą [...]“**

9.2. „Pažymėtina, kad deleguotą teisės aiškinimą (kai teisės aktą aiškina įgalioti subjektai) Lietuvos Respublikoje atlieka bendrosios kompetencijos bei specializuoti teismai. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (toliau – Teismų įstatymas) 33 straipsnio 4 dalies nuostatą, pagal kurią teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių ir aukštesnės instancijos teismų sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Tuo tarpu, vadovaujantis Teismų įstatymo 23 straipsnio nuostatomis, vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus formuoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT), kuris šiuo tikslu: 1) skelbia skyrių plenarinių sesijų nutartis, taip pat trijų ir išplėstinių septynių teisėjų kolegijų nutartis, dėl kurių paskelbimo pritarė dauguma atitinkamo skyriaus teisėjų. Į LAT biuletenyje paskelbtose nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus; 2) analizuoja teismų praktiką taikant įstatymus ir kitus teisės aktus ir teikia rekomendacinius išaiškinimus; 3) konsultuoja teisėjus įstatymų ir kitų teisės aktų aiškinimo ir

taikymo klausimais. Kartu, vadovaudamasis Europos Sąjungos teisminių institucijų išaiškinimais, LAT analizuoja ir apibendrina bendrosios kompetencijos teismų praktiką taikant Europos Sąjungos teisės normas ir teikia rekomendacijas dėl Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo užtikrinant vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą Lietuvos Respublikoje.

Atsižvelgiant į tai, aptariamam aspektui pažymėtina, kad genocido nusikaltimo sudėtis ir šios sudėties objektyvieji ir subjektyvieji požymiai Lietuvos Respublikos teismuose turėtų būti aiškinami, vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 99 straipsnio, kuriame pateikta genocido nusikaltimo samprata, nuostatomis. Kartu genocido nusikaltimo sudėties požymių nustatymo ir aiškinimo procese taip pat turėtų būti remiamasi ir 2012-06-29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų ir apibendrinimo departamento parengta „Teismų praktikos nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų baudžiamosiose bylose apžvalga (BK 99, 100 ir 102 straipsniai)“, kurioje pateiktas išsamus genocido ir kitų nusikaltimų žmoniškumui požymių papildomas išaiškinimas.

Kartu šioje LAT atliktoje teismų praktikos apžvalgoje pažymėta, kad „nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų samprata bei baudžiamosios atsakomybės už juos principai suformuluoti tarptautinėje teisėje“, tačiau *šiam kontekste aktualūs „[...] tarptautinės teisės aktai Lietuvos teisėje nėra taikomi tiesiogiai [...]“*, todėl, „įgyvendinant Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus, pagal tarptautinės teisės aktų reikalavimus draudžiamos veikos kriminalizuotos įtvirtinant atitinkamas BK nusikaltimų sudėtis. Siekiant užtikrinti tinkamą Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų vykdymą ir nuoseklų bei numatomą tokių baudžiamosios teisės normų taikymą, jos turėtų būti aiškinamos atsižvelgiant į nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų požymių reikšmę, taip pat baudžiamosios atsakomybės principų turinį pagal tarptautinės teisės aktų nuostatas ir tarptautinių teismų praktiką.“

Tyrimui reikšmingi tarptautiniai teisės aktai, Lietuvos Respublikos įstatymai bei kiti teisės aktai

10. *Jungtinių Tautų Organizacijos 1948-12-09 Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį* (Lietuvos Respublikai įsigaliojo 1996-05-01) (Konvencija):

10.1. *1 straipsnis* – „Susitariančiosios Šalys patvirtina, kad genocidas, nesvarbu, ar jis vykdomas taikos ar karo metu, yra nusikaltimas pagal tarptautinę teisę, ir įsipareigoja užkirsti jam kelią ir už jį bausti“;

10.2. *2 straipsnis* – „Šioje Konvencijoje genocidu laikoma toliau išvardyta veika, kuria siekiama visiškai ar iš dalies sunaikinti kokią nors nacionalinę, etninę, rasinę ar religinę grupę, būtent: a) tos grupės narių žudymas; b) rimtų fizinių ar psichikos sužalojimų darymas tos grupės nariams; c) tyčinis sudarymas tai grupei tokių gyvenimo sąlygų, kuriomis apgalvotai siekiama fiziškai sunaikinti ją visą ar jos dalį; d) priemonių, kuriomis siekiama riboti tai grupei priklausančių žmonių gimstamumą, panaudojimas; e) prievartinis vienos tokios grupės vaikų perdavimas kitai“;

10.3. *3 straipsnis* – „Baustina ši veika: a) genocidas; b) susitarimas vykdyti genocidą; c) tiesioginis ir viešas kurstymas vykdyti genocidą; d) pasikėsinimas vykdyti genocidą; e) bendrininkavimas vykdant genocidą“;

10.4. *4 straipsnis* – „Asmenys, vykdantys genocidą ar kokią nors kitą 3 straipsnyje nurodytą veiką, yra baudžiami nepaisant to, ar jie yra pagal konstituciją atsakingi valstybės vadovai, pareigūnai ar privatūs asmenys“;

10.5. *6 straipsnis* – „Asmenys, kaltinami genocidu ar kokios nors kitos 3 straipsnyje nurodytos veikos darymu, turi būti teisiami tos valstybės, kurios teritorijoje ta veika įvykdyta, kompetentingo teismo arba tokio tarptautinio baudžiamojo teismo, kuris turi jurisdikciją toms Susitariančiosioms Šalims, kurios pripažįsta jo jurisdikciją“;

10.6. *9 straipsnis* – „Susitariančiųjų Šalių ginčai dėl šios Konvencijos aiškinimo, taikymo ar vykdymo, įskaitant ginčus dėl kurios nors valstybės atsakomybės už genocidą ar kurią nors kitą 3 straipsnyje nurodytą veiką, perduodami nagrinėti Tarptautiniam Teisingumo Teismui bet kurios ginčo šalies prašymu.“

11. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnis* – „[...] *Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms.*“

12. *Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymo* (Įstatymas):

12.1. *2 straipsnio 1 dalis* – „[...] yra valstybės įstaiga, tirianti visas genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų apraiškas, Lietuvos gyventojų persekiojamą okupacijų metais, taip pat ginkluoto ir neginkluoto pasipriešinimo okupacijoms procesus, inicijuojanti genocido organizatorių ir vykdytojų teisinį įvertinimą. Centras koordinuoja kitų institucijų vykdomus šiuo įstatymu apibrėžtos srities tyrimo darbus. [...]“;

12.2. *4 straipsnis* – „Centro uždaviniai – istorinės tiesos ir teisingumo atkūrimas, okupacinių režimų 1939–1990 metais vykdyto Lietuvos gyventojų fizinio bei dvasinio genocido ir pasipriešinimo šiems režimams tyrimas, laisvės kovotojų ir genocido aukų atminimo įamžinimas, okupacijos padarinių teisinio įvertinimo inicijavimas. Centras taip pat tiria 1920–1939 m. Vilniaus krašte okupacinio režimo vykdytą politiką bei pasipriešinimo jai procesus“;

12.3. *5 straipsnis* – Centras, atlikdamas jam pavestus uždavinius: 1) formuoja šiuo įstatymu apibrėžtos srities tyrimų valstybinę politiką: nustato tyrimų kryptis ir metodiką, formuluoja darbo problematiką, sudaro ilgalaikes bei trumpalaikes genocido ir rezistencijos tyrimo programas ir jas realizuoja, koordinuoja visų kitų institucijų vykdomus šios srities tyrimus; 2) renka, kaupia, sistemina ir apibendrina medžiagą apie okupacinių režimų įvykdytus nusikaltimus, atskleidžia nusikalstamą totalitarinių režimų esmę, genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų vykdymo sistemą; 3) renka, analizuoja ir apibendrina medžiagą apie pasipriešinimą okupaciniams režimams, pagrindinių organizacijų veiklą, partizanų judėjimą ir laisvės kovų dalyvius; 4) skelbia mokslinę, informacinę, analitinę medžiagą, leidžia leidinius apie Lietuvos gyventojų genocidą ir pasipriešinimą okupaciniams režimams, rengia mokslines konferencijas, dalyvauja kitų institucijų ir valstybių organizuojamose programose; [...] 17) inicijuoja visapusišką genocido ir okupacijos padarinių teisinį įvertinimą, taip pat genocidą ir Lietuvos gyventojų persekiojamą vykdyusių organizacijų bei žinybų pripažinimą nusikalstamomis; 18) fiksuoja genocido ir Lietuvos gyventojų persekiojimo faktus ir teikia medžiagą apie konkrečius genocido vykdytojus valstybės teisėsaugos institucijoms; bendradarbiauja su šiomis institucijomis, deleguodamas savo atstovus į darbo grupes, vykdančias tyrimą ir turinčias ikiteisminio tyrimo teisę; gali būti pareiškėju teismuose dėl genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų; [...]“;

12.4. *6 straipsnis* – „4. Centrai vadovauja generalinis direktoriai. Šį Ministro Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia Seimas. [...] 7. Už savo veiklą Centras atsiskaito Seimui ir Vyriausybei. 8. Centro kompetenciją, struktūrą ir funkcijas nustato Centro nuostatai. Šiuos nuostatus Vyriausybės teikimu tvirtina Seimas. [...]“

13. *Viešojo administravimo įstatymo*:

13.1. *3 straipsnis* – „Viešojo administravimo subjektai savo veikloje vadovaujasi šiais principais: 1) *įstatymo viršenybės*. Šis principas reiškia, kad viešojo administravimo subjektų įgaliojimai atlikti viešąjį administravimą turi būti nustatyti teisės aktuose, o veikla turi atitikti šiame įstatyme išdėstytus teisinius pagrindus. Administraciniai aktai, susiję su asmenų teisių ir pareigų įgyvendinimu, visais atvejais turi būti pagrįsti įstatymais; 2) *objektyvumo*. Šis principas reiškia, kad administracinio sprendimo priėmimas ir kiti oficialūs viešojo administravimo subjekto veiksmai turi būti nešališki ir objektyvūs; [...] 13) *išsamumo*. Šis principas reiškia, kad viešojo administravimo subjektas į prašymą ar skundą turi atsakyti aiškiai ir argumentuotai, nurodydamas visas prašymo ar skundo nagrinėjimui įtakos turėjusias aplinkybes ir konkrečias teisės aktų nuostatas, kuriomis rėmėsi vertindamas prašymo ar skundo turinį“;

13.2. *14 straipsnis* – „1. Asmenų prašymus viešojo administravimo subjektai nagrinėja pagal Vyriausybės patvirtintas taisykles. [...]“

14. *Lietuvos Respublikos Seimo 1997-11-11 nutarimu Nr. VIII-505 patvirtintuose Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro nuostatuose* (toliau vadinama – Nuostatai) reglamentuota:

14.1. „2. Centras vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro įstatymu, kitais įstatymais, Respublikos Prezidento dekretais, Seimo ir Vyriausybės nutarimais bei šiais nuostatais.“

14.2. „6. Centras atlieka šias funkcijas: [...] 8) tiria archyvinę medžiagą ir teikia informaciją juridiniams bei fiziniams asmenims apie okupacijų laikotarpiu žuvusius, dingusius be žinios, persekiotus, nukentėjusius nuo 1939–1990 metų okupacijų Lietuvos gyventojus ir karius savanorius bei laisvės kovų dalyvius; [...].“

15. *Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015-08-26 nutarimu Nr. 93 patvirtintose Asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklės* (Prašymų nagrinėjimo taisyklės; redakcija, galiojusi iki 2017-11-23) nurodyta:

15.1. „8. Asmenų prašymai nagrinėjami pagal institucijos kompetenciją. Jeigu institucija, kuriai pateiktas prašymas, neįgaliota spręsti jame išdėstytų klausimų, ji ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo prašymo užregistravimo institucijoje išsiunčia prašymą Lietuvos Respublikos kompetentingai institucijai, kartu praneša apie tai asmeniui, paaiškina jo prašymo persiuntimo priežastis.“

15.2. „47. Atsakymai parengiami atsižvelgiant į prašymo turinį: [...] 47.4. į kreipimąsi, kuriame išdėstoma asmens nuostata tam tikru klausimu, pranešama apie institucijos veiklos pagerėjimą ar trūkumus ir pateikiami pasiūlymai, kaip juos ištaisyti, atkreipiamas dėmesys į tam tikrą padėtį, pranešama apie valstybės tarnautojų piktnaudžiavimą ar neteisėtus veiksmus, nesusijusius su konkrečia asmens teisėtų interesų ir teisių pažeidimu, ar kitokią asmens kreipimąsi atsakoma laisva forma.“

Tyrimui reikšminga teismų praktika

16. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004-12-13 nutarimas, priimtas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03* – „Konstitucinė nuostata, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, konstitucinis atviros visuomenės imperatyvas, konstitucinė valstybės tarnybos samprata suponuoja tai, kad valstybės tarnyba turi būti atvira, prieinama žmonėms, kurių reikalus ji tvarko. Minėta, kad valstybės, kaip visos visuomenės organizacijos, paskirtis, taigi ir valstybės tarnybos paskirtis, – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą. [...].“

Valstybės tarnyba turi veikti paklusdama tik Konstitucijai ir teisei. Kiekviena valstybės ar savivaldybės institucija, per kurią vykdomos valstybės funkcijos, kiekvienas valstybės tarnautojas turi paisyti teisėtumo reikalavimų. Valstybės tarnautojai turi nepiktnaudžiauti jiems nustatytais galiomis, nepažeisti teisės aktų reikalavimų. ***Konstitucinis Teismas 2000-06-30 nutarime konstatavo, kad valstybės institucijos, pareigūnai turi saugoti, ginti žmogaus teises ir laisves; ypač svarbu, kad, vykdydami jiems patikėtas funkcijas, jie patys nepažeistų žmogaus teisių ir laisvių [...].*** Konstitucinis Teismas 2004-07-01 nutarime ir 2004-11-05 išvadoje konstatavo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas. ***Valdžios atsakomybė visuomenei – teisinės valstybės principas, kuris įtvirtintas Konstitucijoje nustačius, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kad piliečiai turi teisę [...]*** apskūsti jų sprendimus, garantavus piliečiams galimybę ginti savo teises teisme, peticijos teisę, taip pat ***teisės aktuose reglamentavus piliečių prašymų ir skundų nagrinėjimo procedūrą*** ir kt. [...].“

17. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnyje nustatyta, kad vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus formuoja Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimuose ir nutartyse pateikiamus įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia valstybės ir kitos institucijos, kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika:

17.1. 2012-03-01 nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1605/2012) – „[...] Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina atsakingo valdymo (gero administravimo) principą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999-05-11, 2004-12-13 nutarimai, 2004-11-05 išvada). **Vienas iš gero administravimo principų yra konstitucinė nuostata, kad visos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms** (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005-05-31 nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁰-655/2005). VAI 1 straipsnyje, apibrėžiančiame aptariamo įstatymo paskirtį, nustatyta, jog šis įstatymas sudaro prielaidas įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatą, kad visos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms; nustato viešojo administravimo principus, viešojo administravimo sritis, viešojo administravimo subjektų sistemą ir administracinės procedūros organizavimo pagrindus; garantuoja asmenų teisę apskusti viešojo administravimo subjektų veiksmus, neveikimą ar administracinius sprendimus, taip pat teisę į įstatymais pagrįstą ir objektyvų asmenų prašymų, skundų ir pranešimų nagrinėjimą; įtvirtina kitas asmenų ir viešojo administravimo subjektų teises ir pareigas viešojo administravimo srityje. VAI 3 straipsnyje nurodyta, kad viešojo administravimo subjektai savo veikloje vadovaujasi įstatymo viršenybės, objektyvumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia, efektyvumo, subsidarumo ir kitais šioje įstatymo normoje išvardytais principais. **Tai reiškia, jog kiekviena viešojo administravimo institucija yra saistoma bendrųjų, be kita ko, konstitucinių teisės principų (teisinės valstybės, valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, teisės viršenybės, draudimo diskriminuoti, asmenų lygybės prieš įstatymą, proporcingumo ir kt.) bei gero administravimo, atsakingo valdymo principų (teisėtumo, objektyvumo, nepiktnaudžiavimo valdžia, skaidrumo ir kt.)“;**

17.2. 2013-03-05 nutartis administracinėje byloje Nr. A556-439/2013 – „**Priimant sprendimą dėl konkretaus prašymo (ar kitokio pobūdžio kreipimosi, nepriklausomai nuo tokio dokumento formos) turi būti veikama paisant pagrindiniame šalies įstatyme – Konstitucijoje įtvirtinto, atkartojamo ir VAI, principo, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms.**“

Tyrimo išvados

18. Apibendrinus nustatytas bei pirmiau nurodytas aplinkybes (pažymos 1–9 paragrafai) ir atsižvelgus į teisinį reglamentavimą bei teismų praktiką (pažymos 10–17 paragrafai), konstatuotina:

18.1. Centras yra valstybės įstaiga, kuri, siekdama atkurti istorinę tiesą ir teisingumą, **formuoja Įstatymu apibrėžtos srities tyrimų** (visų genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų apraiškas, Lietuvos gyventojų persekiojimą okupacijų metais, taip pat ginkluoto ir neginkluoto pasipriešinimo okupacijoms procesus) **valstybinę politiką** (Įstatymas; pažymos 12.1–12.3 punktai), **inicijuoja genocido organizatorių ir vykdytojų teisinį įvertinimą, vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Įstatymu, kitais įstatymais, Seimo ir Vyriausybės nutarimais bei Nuostatais** (Nuostatai; pažymos 14.1 punktas), teikia informaciją juridiniams bei fiziniams asmenims apie okupacijų laikotarpiu žuvusius, dingusius be žinios, persekiotus, nukentėjusius nuo 1939–1990 metų okupacijų Lietuvos gyventojus ir karius savanorius bei laisvės kovų dalyvius (Nuostatai; pažymos 14.2 punktas);

18.2. Pareiškėjas skundžiasi Seimo kontrolieriui tuo, kad Centras (Vadovė) pažeidė jo teises viešojo administravimo srityje, nagrinėdama Seimo kontrolieriaus persiūtą jo Prašymą (prašant **Centro pagal kompetenciją įvertinti Prašyme nurodytas aplinkybes bei pateikti Pareiškėjui motyvuotą atsakymą**“; pažymos 4.2.4 papunktis), nesilaikė viešojo administravimo objektyvumo ir išsamumo principų reikalavimų, todėl netinkamai jį išnagrinėjo (pateikė teisės aktų reikalavimų neatitinkantį Atsakymą, t. y., „Apie Pareiškėjo iškeltus klausimus neužsimenama nė žodžio“, „iš esmės neatsako į užduotus klausimus“, „nepateikė jokių teisinių argumentų, objektyviai pagrindžiančių Centro poziciją“; pažymos 2 paragrafas) ir prašo Seimo kontrolierių „įpareigoti Centrą pateikti objektyvų ir įstatymo reikalavimus atitinkantį atsakymą“;

18.3. Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto Seimo kontrolieriui persiūstame Pareiškėjo skunde papildomai pažymima, kad Centras Išvadose „iškreipia tarptautinėje teisėje pripažįstamą genocido nusikaltimo dalyvių sąvoką“, „pažeidžia genocido nusikaltimo sudėties vertinimo kriterijus, suformuotus Statute ir Konvencijoje“, asmenų veiklą vertina ne pagal visus Konvencijoje numatytus teisinius aspektus (pažymos 6.2 punktas).

Pažymėtina, kad Pareiškėjo persiūstame skunde pateikti prašymai Seimui („Sudaryti grupę ištirti Vadovės veiksmus dėl genocido nusikaltimo sąvokos aiškinimo, įskaitant, bet neapsiribojant genocido sąvokos interpretavimu, pateiktu išvadose“, ir kt.; pažymos 6.3 punktas) Seimo kontrolieriaus šio tyrimo metu nebus nagrinėjami, nes, kaip jau buvo pirmiau paaiškinta Pareiškėjui, „Seimo kontrolieriaus kompetencijai nėra priskirta tirti ginčus dėl teisės, nustatinėti faktines (istorines) aplinkybes“, „Centro Vadovės veiklos vertinimas, sprendimai dėl atsakomybės ir poveikio taikymo (netaikymo) yra susiję su darbo teisiniais santykiais ir yra Ministro Pirmininko ir Seimo kompetencija, kadangi Centro Vadovę, Ministro Pirmininko teikimu, skiria ir atleidžia Seimas“ (pažymos 4.2.1 papunktis);

18.4. *vadovaujantis teisiniu reglamentavimu ir teismų praktika Prašymas turėjo būti nagrinėjamas laikantis (Centras šio tyrimo metu nenurodė kito, pvz., specialaus teisės akto, kuriuo vadovaujasi nagrinėdamas asmenų prašymus arba kuriuo remiantis jam nebūtų taikomi Prašymų nagrinėjimo taisyklių reikalavimai):*

18.4.1. Konstitucinio atsakingo valdymo (gero administravimo) principo, kad „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“, Konstitucinio Teismo ir kitų teismų praktikos – valstybės tarnyba turi veikti paklusdama tik Konstitucijai ir teisei, valstybės institucijos, saistomos bendrųjų teisės principų (teisinės valstybės, valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, teisės viršenybės, draudimo diskriminuoti, asmenų lygybės prieš įstatymą, proporcingumo ir kt.) bei gero administravimo, atsakingo valdymo principų (teisėtumo, objektyvumo, nepiktnaudžiavimo valdžia, skaidrumo), turi saugoti, ginti žmogaus teises ir laisves, patys jų nepažeisti, *priimant sprendimą dėl Prašymo veikti paisant Konstitucijoje įtvirtinto, atkartojamo ir VAI, principo, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms* (pažymos 11, 16 ir 17 paragrafai);

18.4.2. VAI reikalavimų – pagal *įstatymo viršenybės, objektyvumo (reiškiančio, kad oficialūs viešojo administravimo subjekto veiksmai turi būti nešališki ir objektyvūs), išsamumo (reiškiančio, kad į prašymą ar skundą turi būti atsakyta aiškiai ir argumentuotai, nurodant visas prašymo ar skundo nagrinėjimui įtakos turėjusias aplinkybes ir konkrečias teisės aktų nuostatas, kuriomis remtasi vertinant prašymo ar skundo turinį) principų reikalavimus* (pažymos 13 paragrafas);

18.4.3. Prašymų nagrinėjimo taisyklių reikalavimų – pagal Centro kompetenciją ir atsižvelgus į Prašymo turinį (pažymos 15 paragrafas);

18.5. Seimo kontrolierius, šio tyrimo pradžioje, atsižvelgęs į Pareiškėjo skunde nurodytas aplinkybes ir teisės aktų, reglamentuojančių prašymų nagrinėjimo tvarką, reikalavimus, kreipėsi į Centrą:

18.5.1. tarpininkaudamas, kad būtų *kartotinai, laikantis konstitucinio principo – „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“, viešojo administravimo objektyvumo ir išsamumo principų bei Prašymų nagrinėjimo taisyklių reikalavimų, išnagrinėtas Prašymas pagal Centro kompetenciją ir Prašymo turinį, Pareiškėjui pateiktas aiškus ir argumentuotas atsakymas (Seimo kontrolieriui – kopija) į visus jo iškeltus klausimus, argumentus, problemas ir kt., nurodant visas Prašymo nagrinėjimui įtakos turėjusias aplinkybes ir konkrečias teisės aktų nuostatas, kuriomis remtasi vertinant Prašymo turinį*, kartu pateikiant motyvuotus paaiškinimus dėl Centro pozicijos kiekvienu Pareiškėjo iškeltu klausimu, dėl šioje pažymoje pacituotų Pareiškėjo nurodomų aplinkybių (Seimo kontrolieriaus kreipimesi į Centrą buvo išskirtos Pareiškėjo Prašyme nurodytos aplinkybės, dėl kurių Atsakyme turėjo būti pateikti Centro paaiškinimai) (pažymos 5.1 punktas);

18.5.2. bei prašydamas pateikti motyvuotus paaiškinimus, *kodėl Atsakyme nebuvo Centro paaiškinimų dėl visų Prašyme nurodytų aplinkybių, klausimų, problemų, Pareiškėjo argumentų ir kt.* (pažymos 5.2 punktas);

18.6. Seimo kontrolierius, atsižvelgęs į gautą skundo turinio papildymo raštą, kartotinai kreipėsi į Centrą, prašydamas motyvuotai paaiškinti Pareiškėjo nurodomas aplinkybes, tarp jų: ar Centras, darydamas Išvadą-1, vertino asmens elgesį pagal Konvencijos 2 straipsnio c punktą ir 3 straipsnio kiekvieną punktą, ar Centras, darydamas Išvadą-2, vertino asmens elgesį pagal Konvencijos 2 straipsnio c punktą ir 3 straipsnio c ir e punktus, ar Centras, darydamas Išvadas, atsižvelgė į Statuto 6 ir 8 straipsnių nuostatas, ar Centras, darydamas Išvadas, atsižvelgė į Tribunolo praktiką aiškinant Konvencijos nuostatas, ir kt. (pažymos 7.1 punktas).

Seimo kontrolierius taip pat kreipėsi į Teisingumo ministeriją, kad gautų kompetentingos institucijos motyvuotą nuomonę dėl to, ar Centras, darydamas Išvadas, turėjo taikyti Konvencijos, Statuto nuostatas, atsižvelgti į Tribunolo praktiką (pažymos 7.2 punktas). Teisingumo ministerija pažymėjo, jog „LAT atliktoje teismų praktikos apžvalgoje pažymėta, kad „nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų samprata bei baudžiamosios atsakomybės už juos principai suformuluoti tarptautinėje teisėje“, tačiau šiame kontekste aktualūs „tarptautinės teisės aktai Lietuvos teisėje nėra taikomi tiesiogiai“, be to, ministerijos nuomone, Centras, tirdamas (tyrimo metu naudodamas visą turimą mokslinę, informacinę ir analitinę medžiagą) genocido bei kitų nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų apraiškas, teikiamose tyrimo išvadose turėtų apsiriboti tam tikrų aplinkybių ir (ar) žmonių veiksmų (elgesio) istorinio pobūdžio įvertinimu, esant poreikiui ir pagrindui, Centras galėtų tik „inicijuoti visapusišką genocido ir okupacijos padarinių“ ir (ar) „genocido organizatorių ir vykdytojų teisinį įvertinimą“ (pažymos 7.2 punktas ir 9 paragrafas);

18.7. nagrinėjamu atveju Centras:

18.7.1. neatsižvelgė į Seimo kontrolieriaus tarpininkavimą ir, laikydamasis konstitucinio principo „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“, viešojo administravimo objektyvumo ir išsamumo principų bei teisės aktų reikalavimų, kartotinai **neišnagrinėjo Prašymo pagal Centro kompetenciją ir Prašymo turinį, nepateikė Pareiškėjui aiškaus ir argumentuoto atsakymo į visus jo iškeltus klausimus, argumentus, problemas** ir kt., nurodant visas Prašymo nagrinėjimui įtakos turėjusias aplinkybes ir konkrečias teisės aktų nuostatas, kuriomis remtasi vertinant Prašymo turinį, kartu pateikiant motyvuotus paaiškinimus dėl Centro pozicijos kiekvienu Pareiškėjo iškeltu klausimu, dėl šioje pažymoje pacituotų Pareiškėjo nurodomų aplinkybių; pažymos 5.1 punktas ir 18.5.1 papunktis);

18.7.2. **šio tyrimo metu nepateikė motyvuotų paaiškinimų pagal Seimo kontrolieriaus prašymą, kodėl Atsakyme nebuvo Centro atsakymų dėl visų Prašyme nurodytų aplinkybių, klausimų, problemų, Pareiškėjo argumentų** ir kt. (pažymos 5.2 punktas ir 18.5.2 papunktis);

18.7.3. pateikė atsakymą į Seimo kontrolieriaus kreipimąsi dėl klausimų, keliamų Seimo persiūstoje Pareiškėjo skundo dalyje (pažymos 7.1 punktas ir 18.6 punktas), t. y., paaiškino, kaip rengdami Išvadas laikėsi Konvencijos, Statuto reikalavimų, atsižvelgė į Tribunolo praktiką. Centro nuomone, jis „tinkamai taikė Konvencijos reikalavimus ir laikėsi genocido nusikaltimo sudėties vertinimo kriterijų, suformuotų Konvencijoje, Niurnbergo tribunolo statute ir Tribunolo praktikoje“ (pažymos 8.1.5 ir 8.2.5 papunktis) (kaip jau buvo minėta pirmiau, Seimo kontrolierius pagal įstatymų jam suteiktą kompetenciją nėra įgaliotas patvirtinti ar paneigti šią nuomonę, teisinis Išvadose nurodytos veikos vertinimas priskirtinas teismų kompetencijai; pažymos 8.2.6 papunktis, 18.3 punktas);

18.7.4. pastebėtina, kad Centras šio tyrimo metu:

18.7.4.1. pripažino, jog rengdamas Išvadas atsižvelgė į kai kurias aplinkybes, kurių nenurodė Išvadose (pažymos 8.1.4 ir 8.2.4 papunktis), taigi, **nesilaikė veiklos skaidrumo principo reikalavimų**;

18.7.4.2. Seimo kontrolieriui pakomentavo kai kuriuos Pareiškėjo argumentus (pažymos 6.2.1, 8.1.2, 8.2.2 ir 8.2.3 papunkčiai), tačiau šių paaiškinimų nepateikė Pareiškėjui.

19. Apibendrinus pirmiau nurodytas išvadas, konstatuotina, kad Centras, nagrinėdamas Prašymą, nesilaikė įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių asmenų prašymų nagrinėjimo tvarką, principų ir kitų reikalavimų, neužtikrino Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio nuostatos, jog visos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, kartu ir Pareiškėjo teisės į gerą viešąjį administravimą, tinkamo įgyvendinimo.

Taigi, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 22 straipsnio 1 dalimi, darytina išvada, kad Pareiškėjo skundas dėl Centro pareigūnų veiklos (neveikimo) **pripažintinas pagrįstu**.

20. **Kartu Seimo kontrolierius atkreipia Vadovės dėmesį** į tai, kad:

20.1. 2016–2018 metais Seimo kontrolierius išnaginėjo 4 skundus dėl Centro veiklos, nustatė asmenų prašymų nagrinėjimo tvarkos pažeidimus (Nr. 4D-2015/1-1618, Nr. 4D-2016/1-750, Nr. 4D-2017/1-1471 ir Nr. 4D-2017/1-1558) bei:

20.1.1. atkreipė Centro dėmesį į nepagrįstą vilkinimą pateikti asmenims informaciją (dokumentus), konstatavo, kad *Centro vadovų ir darbuotojų požiūris į Centro funkcijos – teikti asmenims informaciją – vykdymą, valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklių reikalavimų laikymąsi, vidaus administravimo organizavimą nelaikytinas tinkamu konstitucinio valdžios įstaigos tarnavimo žmonėms principo įgyvendinimu*, pasikartojus situacijai, manytina, būtų tikslinga apie tai informuoti institucijas, kurioms atskaitingas Centras (2016-02-25 pažyma Nr. 4D-2015/1-1618);

20.1.2. kartotinai konstatavo, kad *Centras pavėluotai pateikė atsakymą į asmens kreipimąsi, nepagrįstai nepateikė atsakymo į kitą asmens kreipimąsi* ir pan., rekomendavo Centruui „įmtis teisinių bei organizacinių priemonių, kad ateityje būtų užtikrinamas tinkamas visų asmenų prašymų nagrinėjimas ir atsakymai pareiškėjams būtų teikiami laiku“, tačiau *Centras neinformavo Seimo kontrolieriaus apie šios rekomendacijos nagrinėjimo rezultatus* (2016-08-24 pažyma Nr. 4D-2016/1-750) ir kt. ;

20.2. atsižvelgiant į pirmiau nurodytas aplinkybes, susijusias su asmenų skundų dėl Centro veiklos nagrinėjimo rezultatais, bei į šio skundo tyrimo rezultatus (Centro Atsakymas neatitinka teisės aktų reikalavimų, Centras neatsižvelgė į Seimo kontrolieriaus tarpininkavimą ir nepateikė Pareiškėjui teisės aktų reikalavimus atitinkančio kartotinio atsakymo), yra pagrindas konstatuoti, kad Centro veikloje, nagrinėjant asmenų prašymus, įžvelgtini teisės aktų reikalavimų netinkamo vykdymo sistemiskumo požymiai, todėl, Seimo kontrolieriaus nuomone, papildomai būtų tikslinga organizuoti Centro veiklos, nagrinėjant asmenų prašymus, skundus, aptarimą, dalyvaujant Seimo kontrolieriui, Vadovei ir kitiems atsakingiems Centro ir Seimo kontrolierių įstaigos darbuotojams;

20.3. Centro Nuostatuose, kitaip nei kitų valstybės institucijų, formuojančių valstybės politiką tam tikrose srityse, kas priskirta ir Centruui (pažymos 18.1 punktas), nuostatuose (pvz., Aplinkos ministerijos nuostatų 9.11 p., Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų 6.27 p., Teisingumo ministerijos nuostatų 8.32 p.), nėra konkrečiai nurodyta, kad Centras pagal kompetenciją nagrinėja asmenų skundus, pranešimus ir prašymus. Tai galimai turi įtakos netinkamam Centro darbuotojų požiūriui į asmenų prašymų, pranešimų, skundų nagrinėjimą.

Seimo kontrolieriaus nuomone, būtų tikslinga papildyti Nuostatus, nustatant, kad Centras pagal kompetenciją nagrinėja asmenų prašymus, pranešimus, skundus.

SEIMO KONTROLIERIAUS SPRENDIMAS

21. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punktu, nusprendžia Pareiškėjo skundą dėl Centro pareigūnų veiksmų (neveikimo) pripažinti pagrįstu.

SEIMO KONTROLIERIAUS REKOMENDACIJOS

22. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 1, 8 ir 14 punktais, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius rekomenduoja:

22.1. *Lietuvos Respublikos Vyriausybei* – inicijuoti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro nuostatų papildymą, nustatant, kad Centras pagal kompetenciją nagrinėja asmenų prašymus, pranešimus, skundus;

22.2. *Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro direktoriui:*

22.2.1. kartotinai – laikantis konstitucinio principo „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms“, viešojo administravimo objektyvumo ir išsamumo principų bei Prašymų nagrinėjimo taisyklių reikalavimų – išnagrinėti Prašymą pagal Centro kompetenciją ir Prašymo turinį, pateikti Pareiškėjui aiškų ir argumentuotą atsakymą (Seimo kontrolieriui – kopiją) į visus jo iškeltus klausimus,

argumentus, problemas ir kt., nurodant visas Prašymo nagrinėjimui įtakos turėjusias aplinkybes ir konkrečias teisės aktų nuostatas, kuriomis remtasi vertinant Prašymo turinį, kartu pateikiant motyvuotus paaiškinimus dėl Centro pozicijos kiekvienu Pareiškėjo iškeltu klausimu, dėl šioje pažymoje pacituotų Pareiškėjo nurodomų aplinkybių;

22.2.2. informuoti, kokių teisinių bei organizacinių priemonių Centras ėmėsi, kad ateityje būtų užtikrinamas tinkamas visų asmenų prašymų nagrinėjimas ir atsakymai pareiškėjams būtų teikiami laiku.

Apie rekomendacijų nagrinėjimo rezultatus prašytume pranešti Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, t. y., ne vėliau kaip per 30 dienų nuo rekomendacijos gavimo dienos.

Seimo kontrolierius

Augustinas Normantas